

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Eliška Mikysková

Svoboda vyznání se zaměřením na problematiku zahalování

Diplomová práce

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Svoboda vyznání se zaměřením na problematiku zahalování vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Jablonném nad Orlicí dne 14.3.2019

Eliška Mikysková

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. JUDr. Michalu Bartoňovi, Ph.D. za vedení mé diplomové práce a cenné rady a připomínky, které mi během psaní poskytl. Také bych chtěla poděkovat rodině, a především mamce, za podporu nejen během psaní této práce, ale i během celého mého studia.

Obsah

Seznam použitých zkratk	6
Úvod	7
1 Svoboda vyznání	9
1.1 Teoretické vymezení	9
1.2 Zakotvení svobody náboženského vyznání	10
1.2.1 Univerzální ochrana svobody vyznání	10
1.2.2 Úprava svobody vyznání na evropské úrovni	11
1.2.3 Zakotvení svobody vyznání v českém právním řádu	13
1.3 Rozsah svobody projevu vyznání	14
2 Limity svobody vyznání v kontextu ESLP	17
2.1 Omezení podle Úmluvy a tzv. pětistupňový test	17
2.1.1 Spadá případ pod rozsah některého z článků Úmluvy?	18
2.1.2 Došlo k zásahu do namítaného práva stěžovatele?	18
2.1.3 Byl zásah zákonný? (test legality)	18
2.1.4 Sledoval zásah některý z legitimních cílů? (test legitimacy)	18
2.1.5 Test nezbytnosti	19
2.2 Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v otázkách zahalování	19
2.2.1 Dahlab proti Švýcarsku	20
2.2.2 Dogru proti Francii	22
2.2.3 S.A.S. proti Francii	23
2.2.4 Lachiri proti Belgii	26
2.2.5 Závěr	27
2.3 Rozhodnutí Soudního dvora EU	27
2.3.1 Achbita proti G4S	28
3 Doktrína prostoru státu pro uvážení	30
3.1 Vznik doktríny a její aplikace	30
3.2 Problematické aspekty užívání doktríny	33
3.3 Důvody širokého prostoru pro uvážení státu v oblasti svobody vyznání	35
Závěr	40
Seznam použitých zdrojů	42
Monografie a komentáře	42
Odborné články	42
Právní předpisy	43
Judikatura	43

Internetové zdroje	44
Ostatní zdroje	45
Shrnutí	46
Abstract.....	46
Klíčová slova	47
Key words.....	47

Seznam použitých zkratek

ČR	Česká republika
Listina	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
ESD	Evropský soudní dvůr
Soud	Evropský soud pro lidská práva
Úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
Listina základních práv EU	Listina základních práv Evropské unie
FO	Fyzická osoba
PO	Právnícká osoba

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si vybrala svobodu vyznání se zaměřením na problematiku zahalování. Svoboda každého člověka vybrat si své náboženství a chovat se v souladu se svou vírou je jednou z nejdůležitějších svobod demokratické společnosti. Zákazy zahalování muslimských žen na veřejnosti však do této svobody zasahují. Jestliže se v práci zabývám zahalováním muslimských žen, je třeba hned na úvod zdůraznit, že na takovéto zahalování nelze nahlížet ve všech případech stejně. Na první pohled je patrný rozdíl mezi ženou, která má pouze vlasy zahalené pod šátkem a ženou, které její oděv zakrývá celý obličej kromě očí. Na tyto rozdíly je tedy třeba brát zřetel a rozlišovat mezi různými „stupni“ zahalení. Pokud by například zákaz zahalování obličeje na veřejnosti byl odůvodněn ochranou bezpečnosti, například kvůli tomu, aby každý člověk mohl být identifikován na různých veřejných akcích, jako jsou demonstrace, průvody apod., potom by ochrana bezpečnosti rozhodně neobstála jako důvod k zákazu nošení muslimských šátků.

Zahalování muslimských žen na veřejnosti se stává čím dál více diskutovaným tématem ve světě, ve kterém dochází k míchání různých, doposud více či méně oddělených kultur. Střety těchto kultur na jednom území poté mohou nejen vyvolávat neshody mezi jednotlivci, ale věnují jim pozornost i celé státy. Některé státy přijaly i zákony zakazující zahalování obličeje na veřejnosti.¹ Takové zákazy ale zasahují do svobody vyznání muslimek, které se ve snaze ochránit své právo obrací se svými stížnostmi až k Evropskému soudu pro lidská práva (dále jen Soud). Soud však při rozhodování takovýchto stížností často odkazuje na prostor pro volné uvážení státu. Tento prostor pro volné uvážení pak v zásadě nechává rozhodnutí, zda došlo v daném případě k porušení práva stěžovatelky, na jednotlivém státu.

V této práci se zaměřuji na zhodnocení rozhodnutí Soudu ve věcech muslimského zahalování na veřejnosti. Zároveň hodnotím i samotnou doktrínu prostoru pro uvážení a její vliv na rozhodování Soudu. Toto zhodnocení provádím na podkladu rozhodnutí Soudu o stížnostech, ve kterých stěžovatelky tvrdí, že došlo k porušení svobody jejich vyznání tím, že jim nebylo umožněno nosit muslimský oděv na veřejnosti. Jako výzkumnou otázku jsem stanovila následující - je důvodné, aby Soud při rozhodování otázek zahalování poskytoval státům široký prostor pro uvážení? Na tuto otázku se tedy snažím najít odpověď.

¹ HARRIS, Chris. *Where in Europe is the Islamic full-face veil banned?* [online]. euronews.com, 8. srpna [cit. 27. listopadu 2018]. Dostupné na <https://www.euronews.com/2018/08/08/where-in-europe-is-the-islamic-full-face-veil-banned->.

K hledání odpovědi na výzkumnou otázku používám metodu analytickou, a to v části, ve které vysvětluji vybraná rozhodnutí Soudu, a dále při hodnocení užívání doktríny prostoru pro uvážení Soudem.

Česká republika zatím nepřistoupila k žádnému plošnému zákazu nošení muslimského oděvu na veřejnosti a ani judikatura českých soudů na toto téma není obsáhlá. Ve své práci proto neanalyzuji judikaturu českých soudů, ale judikaturu Soudu, která je v této oblasti rozvinutější. Nejstarším rozhodnutím Soudu, na které odkazuji, je rozhodnutí Handyside proti Spojenému království z roku 1976. Naopak nejaktuálnějším rozhodnutím zde citovaným je rozhodnutí Lachiri proti Belgii, které vydal Soud v září 2018.

V teoretické části práce je mým hlavním zdrojem komentář k Evropské úmluvě o lidských právech od autorů Kmec, Kosař, Kratochvíl a Bobek a komentář k Listině základních práv a svobod od autorů Wagnerová, Šimíček, Langášek, Pospíšil a kolektiv. Doktrína pro uvážení je předmětem mnoha odborných článků a publikací, zdrojů k mé práci jsem tedy v této oblasti měla dostatek. Odborné literatury, která by se zaměřovala na užívání doktríny pro uvážení při rozhodování o otázkách zahalování, je však podstatně méně. Jelikož je svoboda náboženského vyznání a doktrína prostoru pro uvážení tématem nejen u nás, je velká část odborné literatury, ze které vycházím, dílem zahraničních autorů.

Práce je rozdělena do tří kapitol. Každá kapitola se věnuje samostatně určitému tématu, všechny kapitoly tvoří v závěru ucelený celek. První kapitola obsahuje teoretický úvod k tématu práce – co je svoboda vyznání, jaké je její zakotvení na národní i nadnárodní úrovni a jaké jednání lze považovat za projev náboženského vyznání, a které tak spadá pod ochranu Úmluvy. Ve druhé kapitole se zabývám omezeností svobody vyznání, konkrétně jak postupuje Soud, pokud rozhoduje, zda má být svoboda vyznání omezena. V té samé kapitole dále rozebírám vybraná rozhodnutí Soudu týkající se přípustnosti zahalování. Poslední, třetí kapitolu, věnuji doktríně prostoru pro uvážení, jejímu vzniku, významu a užívání Soudem. V závěru práce poté odpovídám na výzkumnou otázku a shrnuji, zda se podařilo najít na ni odpověď.

1 Svoboda vyznání

1.1 Teoretické vymezení

Svoboda náboženského vyznání je spolu se svobodou myšlení a svobodou svědomí zaručena čl. 15 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Svoboda náboženského vyznání mj. zaručuje každému právo změnit své náboženství nebo víru, anebo být bez náboženského vyznání. Tato svoboda je jedním ze základních práv, což znamená, že nositelem tohoto práva je každý člověk, bez ohledu na svou státní příslušnost. Náboženské vyznání je vnitřní oblastí člověka, jeho víry, svědomí a myšlenkového a hodnotového světa. Proto nositelem této svobody může být pouze bytost nadaná vlastní myslí a nikoli právnická osoba.²

Svoboda vyznání se skládá ze dvou složek. *Forum internum* představuje svobodu každého mít určité přesvědčení. Do této svobody nesmí zasahovat třetí osoby ani veřejná moc. *Forum externum* představuje právo projevovat toto přesvědčení navenek.³

Jak vyplývá ze zákazu zásahu do *fori interni*, svoboda náboženského vyznání je právem absolutním. Absolutní povahu svobody vyznání konstatoval i Ústavní soud, „*Ústavní soud při projednávání předmětné otázky vycházel z ustanovení čl. 15 odst. 1 Listiny, které každému zaručuje svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání včetně práva každého změnit své náboženství nebo víru, popřípadě být bez náboženského vyznání. Tato práva mají absolutní charakter v tom smyslu, že nikdo nemůže být podroben takovému opatření, jehož cílem je změna procesu a způsobu myšlení, nikoho nelze nutit, aby změnil svoje myšlení, náboženské vyznání nebo víru. Při jejich ochraně se jedná o respektování ‚vnitřního‘ rozměru těchto práv, který vylučuje jakýkoliv nátlak nebo ovlivňování myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Tato práva v důsledku jejich absolutního charakteru není proto možné omezovat zákonem.*“⁴

Michal Bobek vysvětluje rozlišování mezi pojmy *forum internum* a *externum* jako oblasti vnitřního a vnějšího fóra jedince na příkladu šnečí ulity. Pokud je jedinec ve své ulitě, jedná se o vnitřní fórum jedince (*forum internum*), a stát nemůže vstupovat do této oblasti jedince, ani ho nutit, aby tuto svoji ulitu opustil. Ve chvíli, kdy jedinec tuto svou ulitu opustí, vstupuje do vnějšího fóra (*forum externum*), kde je možné tuto svobodu za určitých okolností omezit.⁵

² BARTOŇ, M. a kolektiv. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s.330.

³ Nález Ústavního soudu ze dne 27. listopadu 2002, sp. zn. Pl. ÚS 6/02.

⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 2. června 1999, sp. zn. Pl. ÚS 18/98.

⁵ BOBEK, Michal. In KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 6.

Vnější a vnitřní fórum jedince rozlišuje také Soud. Za porušení svobody vyznání Soud považuje například stanovení povinnosti uvádět náboženské vyznání na občanském průkazu. Podle Soudu stát v takovém případě nutí jedince vyjevit své vnitřní přesvědčení, což je v rozporu s právem neprojevovat své náboženství či víru, které tvoří nedílnou součást náboženské svobody.⁶

1.2 Zakotvení svobody náboženského vyznání

V první části této kapitoly jsem vysvětlila, co je to svoboda vyznání a jaké jsou její aspekty. V této části se budu zabývat dokumenty, které tuto svobodu zaručují, a to jak na úrovni mezinárodní, tak i v českém právním řádu. Právě s ohledem na téma mé práce je nutné zabývat se zakotvením svobody vyznání nejenom na národní úrovni, ale zejména i na úrovni mezinárodní.

1.2.1 Univerzální ochrana svobody vyznání

Důležitým obdobím pro právo na svobodu vyznání, jakož i pro lidská práva obecně, bylo období po druhé světové válce. Právě v reakci na činy páchané během této války byla přijata Všeobecná deklarace lidských práv. Tuto deklaraci přijalo Valné shromáždění Organizace spojených národů 10. prosince 1948. O významu deklarace v dnešní době vypovídá fakt, že se i dnes celosvětově slaví 10. prosinec jako „Den lidských práv“.⁷

Všeobecná deklarace lidských práv je prvním mezinárodním dokumentem, který přiznává práva všem lidem. Ačkoli deklarace není právně závazná, hraje důležitou roli v oblasti lidských práv. Vytvořila první katalog občanských, politických, ekonomických, sociálních a hospodářských práv.⁸ Na jejím základě jsou vytvořeny další dokumenty OSN, které dále rozvíjejí jednotlivá práva zakotvená v deklaraci. Některé z těchto dokumentů byly přijaty jako dokumenty právně závazné. Díky těmto dokumentům pak byly naplněny snahy o detailní a právně závazný katalog lidských práv a svobod. Těmito dokumenty jsou například Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, oba z roku 1966.⁹

⁶ Rozhodnutí ESLP ve věci Sinan Işik proti Turecku ze dne 2. února 2010, stížnost č. 21924/05, bod 42.

⁷ ŠIMÁK, Martin. Lidská práva – od historie do současnosti. *Kontakt*, 2005, roč. 7, č. 1–2, s. 118.

⁸ HANNUM, Hurst. In KRAUSE, Catarina, SCHEININ, Martin. *International Protection of Human Rights: A Textbook*. Åbo Akademi University Institute for Human Rights, 2009, s. 63.

⁹ SMITH, Rhona. *International Human Rights Law*. 8. vydání. Oxford University Press, 2017, s. 40.

Ve Všeobecné deklaraci je svoboda vyznání upravena v článku 18 spolu s právem na změnu náboženství či s právem své náboženství projevat.¹⁰ Dalším důležitým mezinárodním dokumentem je Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, který zavedl vlastní kontrolní mechanismus, kterým je Výbor pro lidská práva. Na Mezinárodní pakt navazující První opční protokol poté zakotvuje právo jednotlivcům podat stížnost k Výboru pro lidská práva, pokud jednotlivci tvrdí, že bylo zasaženo do jejich práv. Česká republika přistoupila jak k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech, tak k tomuto Prvnímu opčnímu protokolu.¹¹

1.2.2 Úprava svobody vyznání na evropské úrovni

Ochrana základních práv a svobod člověka, včetně svobody vyznání, je poskytována nejen na úrovni celosvětové, ale i na úrovni evropské. Jelikož je Česká republika nejen jeden z evropských států, ale i člen EU a Rady Evropy, věnuji se v této podkapitole evropské regionální ochraně lidských práv. Ta je zajišťována především v rámci Evropské unie a Radou Evropy.¹²

Po druhé světové válce, konkrétně 5. května 1949, došlo k založení Rady Evropy. Vytvoření této organizace podporoval mj. Winston Churchill jako snahu o jakousi regionální verzi Organizace spojených národů. Zakládací smlouvu, dnes nazývanou jako Statut Rady Evropy, podepsalo deset zakládajících států (Belgie, Dánsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Norsko, Spojené království a Švédsko). Dodnes se počet členských států rozrostl na 47.¹³ Podle tohoto Statutu patří mezi cíle Rady Evropy hájení lidských práv, parlamentní demokracie a vlády práva.

Bezpochyby jedním z nejdůležitějších nástrojů podpory lidských práv Radou Evropy je příprava textů mnohostranných mezinárodních úmluv. Tou nejvýznamnější z nich je Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva) z roku 1950. Jelikož ve své práci pracuji převážně s rozhodnutími Soudu, který kontroluje dodržování Úmluvy, je nutné se v mé práci zabývat Úmluvou a zakotvením svobody vyznání v ní. Význam Úmluvy bezpochyby spočívá v její právní závaznosti. Přijetí Úmluvy a její ratifikace je v dnešní době podmínkou pro vstup státu do Rady Evropy. Velkým přínosem je i vytvoření kontrolního

¹⁰ Všeobecná deklarace lidských práv ze dne 10. prosince 1948, čl. 18. Dostupné na <https://childrenandarmedconflict.un.org/keydocuments/czech/universaldeclaration.html>.

¹¹ Zprávy: plnění mezinárodních úmluv. *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* [online]. vlada.cz, 2. září 2011 [citace 31. ledna 2018]. Dostupné na <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskych-a-politickych-pravech-19851/>.

¹² SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008, s. 59.

¹³ KMEC, Jiří. In KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 6.

mechanismu s možností pro stát i jednotlivce obrátit se na Evropský soud pro lidská práva, pokud se domnívá, že bylo porušeno jejich právo garantováno Úmluvou. Soud má obligatorní jurisdikci k zajištění dodržování povinností a ochraně práv stanovených Úmluvou. Rozhodnutí Soudu je poté právně závazné pro strany sporu.¹⁴

Svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání v Úmluvě zaručuje čl. 9.¹⁵ Úmluva ve svém prvním odstavci garantuje svobodu myšlení, svobodu svědomí, svobodu náboženského vyznání a svobodu projevat své náboženské vyznání. S výjimkou práva projevat své vyznání jsou všechna tato práva absolutní. Na rozdíl od Listiny, kde jsou svoboda vyznání a svoboda projevu vyznání upraveny ve dvou samostatných člancích, Úmluva upravuje tyto práva společně jedním článkem. Druhý odstavec poté hovoří o omezení vnějších projevů náboženského vyznání či přesvědčení, které je přípustné jen z taxativně vymezených důvodů.¹⁶

Dalším významným evropským dokumentem upravujícím svobodu náboženského vyznání je Listina základních práv Evropské unie (dále jen Listina základních práv EU). Tato listina byla slavnostně vyhlášena v rámci Mezivládní konference v Nice 7. prosince 2000. Jedná se zatím o nejrozsáhlejší katalog lidských práv na mezinárodní úrovni. V jednom dokumentu jsou obsažena jak práva občanská a politická, tak i práva hospodářská, sociální a kulturní. Netradiční je i rozdělení práv v Listině základních práv EU. Listina upouští od členění práv do generací, čímž vyjadřuje nedělitelnost lidských práv a zásadu rovnosti všech práv s neexistencí hierarchie mezi nimi.¹⁷

Listina základních práv EU však nebyla právně závazná hned od svého vyhlášení v roce 2000. Původně měla Listina základních práv EU získat svoji právní závaznost jako součást Smlouvy o Ústavě pro Evropu, konkrétně jako její Část II. Tato smlouva však nikdy nevstoupila v platnost. Právní závaznosti se tedy Listině základních práv EU dostalo až platností Lisabonské smlouvy.¹⁸ Lisabonská smlouva pozměnila článek 6 Smlouvy o EU takto: „*Unie uznává práva, svobody a zásady obsažené v Listině základních práv Evropské*

¹⁴ ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě*. Praha: Univerzita Karlova, 2009, s. 10–14.

¹⁵ Čl. 9 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv:
(1) Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief, in worship, teaching, practice and observance.
(2) Freedom to manifest one's religion or beliefs shall be subject only to such limitations as are prescribed by law and are necessary in a democratic society in the interests of public safety, for the protection of public order, health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.

¹⁶ BOBEK, Michal. In KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 965.

¹⁷ ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě*. Praha: Univerzita Karlova, 2009, s. 85–87.

¹⁸ Tamtéž.

*unie ze dne 7. prosince 2000, ve znění upraveném dne 12. prosince 2007 ve Štrasburku, jež má stejnou právní sílu jako Smlouvy“.*¹⁹

Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je upravena v hlavě II. (Svobody), konkrétně v čl. 10. Samotný obsah článku je téměř totožný se zněním čl. 9 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Na rozdíl od Úmluvy Listina základních práv EU zakotvuje v druhém odstavci čl. 10 právo odmítnout vykonávat vojenskou službu z důvodu svědomí. V čl. 52 Listiny základních práv EU je poté obsažena generální omezující klauzule.

Co se týče vzájemného postavení Listiny základních práv EU a Úmluvy, odpověď přímo poskytuje Listina základních práv EU ve svém čl. 52, bodě 3: *„Pokud tato listina obsahuje práva odpovídající právům zaručeným Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, jsou smysl a rozsah těchto práv stejné jako ty, které jim přikládá uvedená úmluva. Toto ustanovení nebrání tomu, aby právo Unie poskytovalo širší ochranu.“*²⁰

1.2.3 Zakotvení svobody vyznání v českém právním řádu

Jak jsem psala již v úvodu mé práce, Česká republika zatím neučinila žádné kroky směřující k zákazu nošení muslimských šátků, nebo jiné formy zahalování na veřejnosti na celém jejím území. Je otázkou, zda se tak stane v budoucnu a zda vůbec existují nějaké důvody pro takové kroky. Pro úplnost se však věnuji i české právní úpravě.

Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, zakazuje ve svém článku 2 státu vázat se na výlučnou ideologii, či na náboženské vyznání.²¹ Jedná se o vyjádření náboženské neutrality státu. I když tento zákaz vyjadřuje liberalitu státu a jeho toleranci k nejrůznějším ideovým proudům, nemůže zároveň vyjadřovat toleranci státu k proudům, které mají za cíl narušit ústavně politický systém. Proti takovým proudům může stát zakročit, pokud se subjekty nepohybují v mezích daných demokratickými hodnotami. Eliška Wagnerová chápe toto ustanovení nejen jako pokyn k toleranci ze strany státu, ale i jako *„jednoznačný pokyn ke stejnému, resp. rovnému zacházení státu se všemi subjekty tvořícími společnost, jež se vyznačuje pluralitou ideovou či světonázorovou i*

¹⁹ Listina základních práv Evropské unie, vyhlášena v Úředním věstníku Evropské unie pod č. 2007/C 303/01 dne 14. prosince 2007.

²⁰ Listina základních práv Evropské unie, vyhlášena v Úředním věstníku Evropské unie pod č. 2007/C 303/01 dne 14. prosince 2007.

²¹ HLAVA PRVNÍ, Čl. 2 Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

pluralitou náboženskou.“ Nestačí tedy, aby byl stát v daných oblastech tolerantní, stát musí naopak dopřát rovné zacházení všem.²²

Článek 15 odst. 1 Listiny zaručuje svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání a zakotvuje právo každého změnit své náboženství nebo víru, anebo být bez náboženského vyznání. Jak uvádí Petr Jäger: „*První věta čl. 15 odst. 1²³ představuje záruku nedotknutelnosti bytostně privátních rozumových, hodnotových, hodnotících i emocionálních činností člověk, označovaných jako tzv. forum internum. Jedná se o takové subjektivní přesvědčení jedince, jehož obsah není bez dalšího seznatelný, pokud to jedinec sám svými projevy či postoji neumožní. K základním charakteristikám fori interni patří jeho absolutní povaha, tedy absence ospravedlnitelných důvodů pro jeho omezení.*“²⁴

Článek 15 Listiny tedy zaručuje svobodu „vnitřního světa jedince“. Aby však člověk mohl plně vyznávat určitou víru nebo přesvědčení, musí nutně toto vyznání projevovat i navenek, ať už účastí na náboženských obřadech či nošením náboženských symbolů či oblečení. Listina pamatuje i na ochranu projevu vyznání speciálním článkem 16. Právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru, jak je zakotveno článkem 16 Listiny, je tedy rozvedením svobody náboženského vyznání podle čl. 15. Na rozdíl od svobody náboženského vyznání jsou však nositelkami tohoto základního práva i církve a náboženské společnosti.²⁵

Samotná Listina ve svém článku 16, odstavci 4 obsahuje omezující klauzuli práva svobodně projevovat náboženství či víru, toto právo tedy není právem absolutním. Tuto svobodu je možno omezit pouze zákonem (nikoliv například soudním rozhodnutím) a pouze, pokud jde o opatření v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti, nebo práv a svobod druhých.²⁶

1.3 Rozsah svobody projevu vyznání

V rámci úplnosti výkladu problematiky svobody vyznání je zapotřebí poukázat na fakt, že ne každé jednání, kterým jedinec projevuje své náboženství nebo přesvědčení, lze za projev svobody náboženského vyznání považovat. Takové jednání pak nepožívá ochrany dle čl. 9

²² WAGNEROVÁ, Eliška. In WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s. 2012, s. 85.

²³ Článek 15, odstavec první, věta první Listiny: „*Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena.*“

²⁴ JÄGER, Petr. In WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina ...*, s. 371

²⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 1. července 2010, sp. zn. Pl.ÚS 9/07, bod 96

²⁶ JÄGER, Petr. In WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina ...*, s. 410–411.

Úmluvy. Otázkou posuzování, co lze považovat za projev vyznání, se zabývá Soud v rámci tzv. pětistupňového testu.²⁷

Důležitým rozhodnutím v tomto případě je rozhodnutí Arrowsmith proti Spojenému Království. V tomto případě rozhodovala Evropská komise pro lidská práva ve věci stěžovatelky paní Arrowsmith. Ta byla odsouzena k trestu odnětí svobody za šíření letáků, ve kterých nabádala anglické vojáky k dezerci či neuposlechnutí rozkazu v případě, že by byli nasazeni k potlačování nepokojů v Severním Irsku. Stěžovatelka namítala nezákonný zásah do své svobody vyznání ze strany Spojeného království, neboť své názory šířila údajně coby projevy svého celoživotního pacifistického přesvědčení.²⁸ Evropská komise pro lidská práva v tomto rozhodnutí rozlišuje mezi jednáním, které je náboženstvím nebo vírou „motivované“, a jednáním, které je „náboženstvím či vírou přímo vyžadované“. Jednání přímo vyžadované poté spadá pod ochranu Úmluvy, konkrétně tedy čl. 9. Ve věci paní Arrowsmith však Komise rozhodla, že v tomto případě se jedná pouze o jednání vírou nebo náboženstvím motivované, a proto se ochrana na její jednání nevztahuje.²⁹

Ve věcech Efstratiou proti Řecku a Valsamis proti Řecku se jednalo o skutkově podobné případy. Jednalo se o případ dvou žákyň, které byly na několik dní vyloučeny ze studia proto, že se odmítly zúčastnit slavnosti připomínající vypuknutí války mezi Řeckem a Itálií v roce 1940. Žákyně a jejich rodiče jako stěžovatelé byli Svědkové Jehovovi a účast na takovéto oslavě pokládali za nezákonný zásah do jejich pacifického přesvědčení, které tvoří součást nauky jejich náboženství. Přestože Soud již v případě Arrowsmith proti Spojenému království uznal pacifismus jako přesvědčení, které může být hodno ochrany podle čl. 9 Úmluvy, v tomto případě ale stížnosti stěžovatelů nevyhověl. Dle rozhodnutí Soud v účasti na slavnosti nespátřuje nic, co by mohlo být v rozporu s náboženským přesvědčením stěžovatelů.³⁰

S tímto závěrem Soudu osobně nesouhlasím. Pokud je člověk pacifistou, a jako takový tedy odmítá jakékoliv násilí, je dle mého názoru jasné, že účast na oslavách, které válku oslavují, jde přímo proti přesvědčení tohoto člověka.

²⁷ V prvním bodě tohoto testu si Soud pokládá otázku, zda daný případ spadá pod rozsah některého z článků Úmluvy, v otázkách svobody vyznání pak tedy otázku, zda případ spadá pod rozsah článku 9 Úmluvy, viz kapitola 2.1.1.

²⁸ BOBEK, Michal. In KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 974.

²⁹ Zpráva Evropské komise pro lidská práva ve věci Arrowsmith proti Spojenému království ze dne 12. října 1978, stížnost č. 7050/75.

³⁰ SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008, s. 90–93.

Dalším příkladem je rozhodnutí Soudu ve věci Cha'are Shalom Ve Tsedek proti Francii.³¹ Cha'are Shalom Ve Tsedek bylo židovské sdružení ve Francii. Toto sdružení se snažilo získat povolení od francouzských úřadů k provádění rituálních porážek zvířat ve formě „glatt košer“. Taková forma má zaručovat ještě vyšší čistotu masa než košer forma. Francouzské úřady však toto povolení neposkytly, a proto se sdružení obrátilo se stížností na Soud. Ten došel k závěru, že svoboda náboženského vyznání stěžovatele porušena nebyla, protože maso poražené způsobem „glatt košer“ mohou členové sdružení dovážet z Belgie. Pouze v případě, že by členové sdružení nemohli dané maso získat jiným způsobem než díky povolení francouzských úřadů, jednalo by se podle Soudu pouze v takovém případě o porušení svobody náboženského vyznání.

Znamená to tedy, že pokud bude takovéto „glatt košer“ maso dostupné pouze v jednom jediném státu, třeba i půl světa vzdáleného, opět se uplatní tento závěr Soudu, že lze maso sehnat jinde? Bez přihlédnutí k ceně, poplatkům za dopravu apod.? Osobně s tímto rozhodnutím nesouhlasím, protože ani po přečtení rozhodnutí Soudu nevidím, jaké problémy by udělení povolení k provádění rituálních porážek způsobilo.

Přestože se tedy rozlišuje, jaká jednání spadají pod ochranu Úmluvy a jaká jednání tuto ochranu nepožívají, judikatura je dle mého názoru v tomto ohledu nejednotná a není jasné, kde leží hranice mezi těmito dvěma kategoriemi. Nelze tedy dopředu odhadnout, jak bude Soud postupovat v dalších případech, a lze pouze poukázat na jeho dosavadní judikaturu v této oblasti.

³¹ Rozhodnutí ESLP ve věci Cha'are Shalom Ve Tsedek proti Francii, ze dne 20. června 2000, stížnost č. 27417/95.

2 Limity svobody vyznání v kontextu Soudu

Jestliže jsem v minulé kapitole řešila otázku vymezení a zakotvení svobody vyznání v českých i mezinárodních právních dokumentech, je nyní potřeba zabývat se možnostmi omezení této svobody. Omezením svobody vyznání se v následující kapitole zabývám nejprve v rámci Úmluvy, konkrétně v rámci tzv. pětistupňového testu, a následně v rámci rozhodnutí Soudu, kdy ukážu, jak Soud postupuje při omezování této svobody v praxi. Soud je jedním ze dvou hlavních orgánů ochrany lidských práv v Evropě. Druhým orgánem je Evropský soudní dvůr. V závěru kapitoly je uvedeno i jedno z jeho rozhodnutí v otázce nošení muslimských šátků v zaměstnání.

Jak jsem již uvedla výše, v otázkách svobody vyznání se rozlišují dvě „oblasti“. *Forum internum* jako absolutní, neomezitelné právo člověka ve vztahu k jeho vnitřní sféře, a *forum externum*, které zahrnuje vnější projevy této svobody, a jako takové je tedy omezitelné. Pokud se budu dále zabývat omezením svobody vyznání, jedná se o omezení těchto vnějších projevů, nikoli práva na vyznání jako takového.

2.1 Omezení podle Úmluvy a tzv. pětistupňový test

Soud ve své judikatuře vyvinul vlastní způsob, podle čeho posuzovat individuální přípustnost každého omezení svobod zakotvených v čl. 8–11 Úmluvy (tedy včetně svobody vyznání podle čl. 9). Tím způsobem je tzv. pětistupňový test. Jedná se o pět otázek, které si má Soud položit při úvaze, zda jde v daném případě o dovolené omezení práva či nikoli.

Otázky znějí:

1. Spadá případ pod rozsah některého z článků Úmluvy?
2. Došlo k zásahu do namítaného práva stěžovatele?
3. Byl zásah zákonný?
4. Sledoval zásah některý z legitimních cílů?
5. Byl zásah nezbytný v demokratické společnosti?³²

Pokud Soud odpoví kladně na všechny tyto otázky, jedná se sice o zásah do práva stěžovatele, ale takový zásah není porušením jeho práv. Každá otázka je rozpracována v následujících podkapitolách.

³² KOSAŘ, David. In KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 100.

2.1.1 Spadá případ pod rozsah některého z článků Úmluvy?

Tuto otázku si Soud pokládá jako první. Pokud dojde k závěru, že se daný článek Úmluvy na sporný případ nevztahuje, není dána pravomoc Soudu věc projednat a rozhodnout.³³ Pokud bychom se zaměřili na posuzování tohoto bodu ve věcech svobody projevu vyznání, jednalo by se například o posouzení, zda určitý projev člověka je projevem jeho náboženského vyznání, a tudíž, zda je projev chráněn čl. 9 Úmluvy.³⁴

2.1.2 Došlo k zásahu do namítaného práva stěžovatele?

Při posuzování této otázky už bylo rozhodnuto, že případ spadá pod ochranu Úmluvy. V tomto bodě se však musí posoudit, zda došlo k zásahu do práv garantovaných stěžovateli Úmluvou. V tuto chvíli soud nepátrá, zda pro zásah svědčily okolnosti svědčící o jeho nutnosti apod., zde jde pouze o zjištění, zda k zásahu došlo či nikoli.³⁵

2.1.3 Byl zásah zákonný? (test legality)

Prvně je třeba říci, že pojem „zákonosti“ ve smyslu souladu se zákonem neodpovídá anglickému „prescribed by law“ tak, jak ho chápe judikatura Soudu. Ta při posuzování, zda byl pro zásah dán určitý právní základ, přihlíží nejen k zákonům (jak by vyplývalo z českého pojetí zákonosti), ale i k podzákonným předpisům či obecným normativním aktům vydaným profesními komorami. Obecnými požadavky pro naplnění legality zásahu je již zmíněný právní základ pro zásah, a požadavek dostupnosti, předvídatelnosti a požadavek poskytnutí dostatečných záruk před svévolnou aplikací práva.³⁶

2.1.4 Sledoval zásah některý z legitimních cílů? (test legitimacy)

Články 8 až 11 Úmluvy taxativně stanovují důvody, pro které lze omezit jednotlivá práva garantována Úmluvou. Konkrétně druhý odstavec čl. 9 určuje za tyto legitimní cíle ochranu veřejné bezpečnosti, veřejného pořádku, ochranu zdraví nebo morálky, nebo ochranu práv a svobod jiných. Pokud tedy má být splněna podmínka legitimacy zásahu, musí zásah směřovat k ochraně některého z vyjmenovaných cílů.³⁷ Výčet legitimních cílů je pevně stanoven a nelze hájit zásah jiným cílem, než cílem stanoveným Úmluvou.

³³ KOSAŘ, David. In KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 100.

³⁴ Viz kap. 1.3.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž, s. 104.

³⁷ Tamtéž, s. 110.

2.1.5 Test nezbytnosti

V tomto posledním kroku Soud hledá odpověď na otázku, zda byl zásah nezbytný v demokratické společnosti. V rámci tohoto kroku neexistují žádná vnitřní pravidla či testy, které by zde Soud uplatňoval, a odůvodnění v těchto částech rozhodnutí tedy může působit značně nejednotně a chaoticky. Většina případů se rozhoduje právě až v tomto posledním kroku.

V této části posouzení případu Soud často odkazuje na doktrínu prostoru státu pro uvážení. Soud prostřednictvím této doktríny uznává, že určité otázky by měly zůstat na posouzení konkrétního státu, protože stát má k této otázce blíže než Soud.³⁸ Této doktríně se podrobně budu věnovat v následující kapitole.

2.2 Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v otázkách zahalování

Minulá podkapitola uváděla obecné podmínky pro omezení svobody projevu vyznání. V této podkapitole uvedu nejdůležitější rozhodnutí Soudu v konkrétních případech tvrzeného zásahu do práva na svobodu projevu vyznání stěžovatele. Chci tak ukázat, jak se Soud v praxi vypořádává s danými podmínkami pro omezení. Jak z názvu práce vyplývá, zaměřím se na rozhodnutí týkající se namítaného omezení svobody projevu vyznání v souvislosti s nošením muslimských šátků.

V současné době již konflikty související s nošením muslimských šátků nejsou pouze sporem konkrétního stěžovatele, který tvrdí zásah do svého práva. Přibývá států, které přijaly zákony zakazující zahalování obličeje na veřejnosti. I přesto, že Soud řeší tyto spory již několik let, je toto téma stále aktuální. Rozhodnutí Soudu navíc mohou silně ovlivňovat přípustnost tak závažného omezení nejen na území jednoho státu, ale v případě schválení postupu jednoho státu, i na území celé Evropy.

K vlivu rozhodnutí Soudu se vyjádřil i Ústavní soud ČR ve svém nálezu, kde mj. uvedl, že: „*orgány veřejné moci (mají) obecnou povinnost přihlížet k interpretaci Evropské úmluvy prováděné ESLP. Rozhodnutí ESLP představují významné interpretační vodítko pro aplikaci Úmluvy. Orgány veřejné moci, na prvním místě pak soudy, jsou proto povinny přihlížet k judikatuře ESLP jak ve věcech, kde rozhodovaly v řízeních proti České republice, tak i ve věcech, které se týkají jiného členského státu Úmluvy, pokud tyto věci mají podle své*

³⁸ KOSAŘ, David. In KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 100.

*povahy význam též pro interpretaci Úmluvy v českém kontextu.*³⁹ Ve své práci se tedy nezabývám rozhodnutími českých soudů a soustředím se na rozhodnutí Soudu.

2.2.1 Dahlab proti Švýcarsku⁴⁰

Soud zde rozhodoval o případě stěžovatelky, švýcarské učitelky na prvním stupni základní školy, paní L. Dahlab. Stěžovatelka během působení na této škole konvertovala k islámu a začala do výuky nosit muslimský šátek. Několik let poté, co stěžovatelka začala nosit šátek do výuky, však byla vyzvána, aby šátek do výuky nenosila, jelikož takové chování není dle ředitelství pro základní vzdělávání v souladu s článkem 6 zákona o veřejném vzdělávání.⁴¹ Proti tomuto rozhodnutí se stěžovatelka odvolala ke švýcarskému soudu, tento soud však rozhodnutí potvrdil. Soud přitom odkazoval na zmiňovaný čl. 6, čl. 120 odst. 2 zákona o veřejném vzdělávání⁴², na principy oddělení státu od církve a Švýcarska jako sekularizovaného státu, které jsou obsaženy ve švýcarské ústavě.

Svoji stížnost k Soudu paní Dahlab odůvodňovala zásahem do jejího práva na svobodu vyznání, který dle jejího názoru nemá právní základ a není důvodný. Švýcarská vláda naproti tomu argumentovala skutečností, že Nejvyšší soud rozlišuje situace, kdy náboženský symbol nosí učitel a stejné chování na straně žáka. Zákaz nošení šátku se proto vztahuje na stěžovatelku pouze kvůli jejímu postavení učitelky na státní základní škole. Vláda odůvodnila zásah především ochranou neutrality státu. Učitel je dle vlády v postavení státního zaměstnance a jako takový i určitým reprezentantem státu. Jeho chování by tedy nemělo naznačovat, že stát upřednostňuje nějaké náboženství. Důležitým faktorem byl dle vlády i nízký věk žáků, kdy žáci často vnímají své učitele jako určité vzory, a tudíž mohou být svými učiteli ovlivňováni. Ostatně, čl. 120 odst. 2 švýcarského zákona o veřejném vzdělávání stanovil, že civilní zaměstnanci musí být neutrální. Zároveň ale připouští možnost odchýlení se od tohoto pravidla v případě univerzitních vyučujících.

Myslím, že toto ustanovení tedy počítá s rozdílným vlivem, který mají náboženské symboly na žáky v závislosti na jejich věku. Univerzitní studenti nebudou podléhat vlivu svého vyučujícího tak, jako by mohli právě žáci prvního stupně základní školy. U nich lze

³⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 15. listopadu 2006 sp. zn. I. ÚS 310/05.

⁴⁰ Rozhodnutí ESLP ve věci Dahlab proti Švýcarsku, ze dne 15. února 2001, stížnost č. 42393/98.

⁴¹ Čl. 6 PEA „The public education system shall ensure that the political and religious beliefs of pupils and parents are respected.“ (volně přeloženo: Veřejný vzdělávací systém zajišťuje respekt k politickým a náboženským názorům žáků a jejich rodičů.)

⁴² Čl. 120, odst. 2 PEA: „Civil servants must be lay persons, derogations from this provision shall be permitted only in respect of university teaching staff.“ (volně přeloženo: Civilní zaměstnanci jsou neutrální, odchýlit se od tohoto ustanovení je možno pouze v případě univerzitních vyučujících.)

předpokládat, že studenti vysokých škol jsou schopni samostatně přemýšlet nad významem těchto náboženských symbolů a zhodnotit veškeré okolnosti.

Soud se při posuzování případu držel pětistupňového testu, jak jsem ho vysvětlila výše. V rozhodnutí se Soud věnoval rovnou otázce „třetí“, zda byl zásah zákonný (prescribed by law). I přes námitky stěžovatelky Soud v tomto bodě dospěl k závěru, že zákonný podklad pro zásah byl dán zákonem o veřejném vzdělávání, konkrétně články 6 a 120 odst. 2.

Krok čtvrtý, zda zásah sledoval legitimní cíl, Soud posoudil v rámci jednoho odstavce, kdy bez hlubšího odůvodnění konstatoval, že zásah byl legitimní za účelem ochrany práv a svobod jiných, veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku. V čem ale spatřuje ohrožení veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku, Soud neobjasnil.

Konečně, při posuzování pátého kroku nezbytnosti Soud odkazuje na prostor volného uvážení státu, o kterém je psáno níže. Stát má dle Soudu sám posoudit nutnost a rozsah zásahu, avšak toto uvážení státu podléhá dohledu ze strany Soudu. Role Soudu je tak v tomto případě omezena pouze na určení, zda opatření přijatá na národní úrovni byla dostatečně odůvodněna a zda byla opatření proporcionální vzhledem ke sledovanému cíli. V tomto případě Soud v konečné fázi rozhodl v neprospěch stěžovatelky a potvrdil, že opatření přijatá státem nebyla nepřiměřená. Své rozhodnutí odůvodnil nízkým věkem žáků, kteří jsou snadněji ovlivnitelní než starší žáci, a potřebou chránit právo dětí vzdělávání v nábožensky neutrálním prostředí.

Při rozboru rozhodnutí mne v první řadě zaujalo dle mého nedostatečné odůvodnění. Možnou výjimkou je posuzování nezbytnosti zásahu, kde ale vlastně Soud posuzuje, zda došlo k překročení rozsahu prostoru pro uvážení státu a nezabývá se samotnou nutností zásahu do práva stěžovatelky. V zásadě ale souhlasím s jeho rozhodnutím, a to s ohledem na již několikrát zmiňované postavení učitele a žáka na základní škole. Pokud má stát zajišťovat a vyjadřovat náboženskou neutralitu, je potřeba být neutrální nejen ve vztahu k učiteli samotnému. Tato neutralita by mohla být za jiných okolností zajištěna naopak právě volností učitele nosit oblečení, případně jiné symboly jeho víry. V tomto případě však musí převážít náboženská neutralita ve vztahu k žákům. Vzhledem k jejich nízkému věku je zapotřebí omezit právo učitelky, aby byla žákům poskytnuta volnost najít si sami v budoucím životě své vlastní vyznání, nebo se rozhodnout být bez vyznání.

2.2.2 Dogru proti Francii⁴³

Na rozdíl od předchozího případu, kde stěžovatelkou byla učitelka, zde Soud rozhodoval, zda došlo k porušení práv stěžovatelky, která byla v té době studentkou základní školy. Stěžovatelkou byla jedenáctiletá muslimka, která si odmítala sundat muslimský šátek při hodinách tělocviku. Stěžovatelka byla ze školy vyloučena pro neúčast na hodinách tělesné výchovy, ale posléze studovala školu korespondenčně. Snahy rodičů studentky zvrátit rozhodnutí o vyloučení jejich dcery vedly až ke stížnosti k Evropskému soudu pro lidská práva, jelikož všechny vnitrostátní orgány potvrdily prvotní rozhodnutí o vyloučení.

Soud připomíná, že výkon svobody vyznání na veřejnosti je přímo spjat s principem sekularismu, na kterém je Francouzská republika založena. O sekularismu jako o jednom ze základních principů státu mluví i tehdejší ministr školství v oběžníku Ministerstva školství z roku 1989. Tento oběžník vznikl jako jakýsi „návod“, jak mají školní inspektoři či ředitelé škol postupovat, pokud dojde k nějakému konfliktu kvůli nošení náboženského symbolu žáky. V tomto oběžníku sice ministr vyzývá, aby s danými žáky byla vedena debata, ovšem sám ministr vidí jako jediný možný výsledek debaty souhlas žáka příp. jeho rodičů s upuštěním od nošení takového symbolu. Všechny kroky uvedené v tomto oběžníku jsou dle ministra školství vedeny snahou o ochranu celé školní komunity před jakýmkoli ideologickým nebo náboženským tlakem.⁴⁴

Stěžovatelka v řízení před Soudem namítala, že zásah do jejího práva nesledoval legitimní cíl, a nebyl nezbytný v demokratické společnosti. Mimo jiné uvedla, že účast na hodinách tělocviku jí byla z důvodu bezpečnosti odepírána i poté, kdy navrhla, že by mohla do hodin nosit místo šátku klobouk či balaklavu.⁴⁵ Sám učitel však odmítl vysvětlit, jak by případné nošení této balaklavy ohrožovalo zdraví stěžovatelky.

Při posuzování případu Soud postupoval přesně v souladu s body pětistupňového testu. Při posuzování, zda byl pro zásah dán zákonný podklad, Soud vysvětlil, že podmínku zákonného podkladu nenaplnuje pouze zákon ve formálním smyslu slova, ale i dokumenty, které poskytují určitý právní základ pro danou praxi. Tato podmínka nemusí být nutně splněna, pouze pokud je zde právní předpis zákonné úrovně, naplňují ji i vnitřní předpisy školy či oběžníky. Stejně jako v minulém rozhodnutí Soudu, i zde však chybí dostatečné odůvodnění jeho rozhodnutí v otázce legitimního cíle zásahu. Soud zde opět pouze konstatuje,

⁴³Rozhodnutí ESLP ve věci Dogru proti Francii, ze dne 4. prosince 2008, stížnost č. 27058/05.

⁴⁴ Rozhodnutí ESLP ve věci Dogru proti Francii, ze dne 4. prosince 2008, stížnost č. 27058/05, bod 27.

⁴⁵ Balaklava je podobná lyžařské masce. Ta může zakrývat celý obličej mimo oči a úst nebo naopak může být vidět celý obličej, ale zakrývá vlasy, v závislosti na způsobu nošení.

že cílem omezení byla ochrana práv a svobod jiných a ochrana veřejného pořádku. Vůbec nevysvětluje, jaká práva jiných chrání, ani koho za tyto jiné osoby považuje a v čem spatřuje ochranu veřejného pořádku.

I v tomto případě rozhodl Soud ve prospěch státu a potvrdil, že nedošlo k porušení článku 9 Úmluvy. Podle Soudu byl zásah dostatečně odůvodněn nutností chování žáků v souladu s pravidly školy na ochranu zdraví a bezpečnosti.

S tímto odůvodněním osobně nesouhlasím. Souhlasím, že účast na hodinách tělesné výchovy sebou nese určitá omezení nutná právě k zachování bezpečnosti žáků, jako například zákaz nošení řetízků či prstýnků, které mohou při sportu způsobit různá zranění. V daném případě ale není jisté, zda by nošením například již zmíněné balaklavy došlo k nějakému ohrožení zdraví stěžovatelky. Podívejme se například na olympiádu a sportovkyně z muslimských zemí. Zde je jasně vidět, jak lze skloubit víru těchto sportovkyň a jejich bezpečí při sportovních aktivitách.

2.2.3 S.A.S. proti Francii⁴⁶

V minulých případech bylo Soudem rozhodováno vždy o individuálních stížnostech stěžovatelek, které se domáhaly určení, že došlo k zásahu do jejich individuálních práv. Ve věci S.A.S. proti Francii se však stěžovatelka domáhá rozhodnutí Soudu, že celý zákon je v rozporu s Úmluvou. Jedná se o zákon přijatý ve Francii v roce 2010, kterým je zakázáno zahalování tváře na veřejných místech. Tímto zákonem se tedy zakazuje nošení nikábu a burek na veřejnosti.⁴⁷ Nikde v zákoně však není napsáno, že se zákon týká výhradně nošení muslimských pokrývek hlavy, a teoreticky se tak zákaz vztahuje obecně na jakoukoli část oblečení zahalující tvář.

Francie byla prvním státem, který přijal takovýto zákon, rozhodně ale není posledním. Dalšími státy, které přistoupily k tomuto zakazu, jsou například Belgie a Rakousko.⁴⁸ Rozhodnutí Soudu v případě S.A.S. proti Francii tedy může působit, jako určité schvalování praktik států při snahách omezit nošení muslimských oděvů na veřejnosti.

Nutno podotknout, že v předchozích případech stěžovatelky nosily muslimský šátek, který byl zdrojem rozporů, a jehož nošení bylo předmětem řízení u Soudu. V tomto případě výše uvedený zákon nošení muslimských šátků na veřejnosti nezakazuje, ale zakazuje nošení

⁴⁶ Rozhodnutí ESLP ve věci S.A.S. proti Francii, ze dne 1. července 2014, stížnost č. 43835/11.

⁴⁷ Názorné vysvětlení rozdílů mezi jednotlivými oděvy viz grafický přehled ČTK [online]. ceskenoviny.cz, 14. března 2017 [cit. 24. června 2018]. Dostupné na <http://www.ceskenoviny.cz/index_img.php?id=402718>.

⁴⁸ SANGHANI, Radhika. *Burka bans: The countries where Muslim women can't wear veils* [online]. telegraph.co.uk, 17. srpna 2017 [cit. 24. června 2018]. Dostupné na <<https://www.telegraph.co.uk/women/life/burka-bans-the-countries-where-muslim-women-cant-wear-veils>>.

např. nikábu či burky. Burka či nikáb totiž zahaluje celý obličej, nebo jeho část. Právě skutečnost, že tyto muslimské oděvy již určitým způsobem zahalují obličej ženy, přináší další možné důvody, pro které je třeba přistoupit k zákazu zahalování obličeje na veřejnosti, jakým je například ochrana veřejné bezpečnosti.

Stěžovatelka, jejíž totožnost byla na její žádost utajena, namítala porušení čl. 3, 8, 9 a 10 Úmluvy. Porušení zákazu nelidského či ponižujícího zacházení a svobody shromažďování však Soud shledal jako neopodstatněné a dále se zabýval namítaným porušením čl. 8 a 9 Úmluvy. Stěžovatelka je muslimkou, která dle svých slov nenosí nikáb ani burku pravidelně, záleží na konkrétní situaci. Přeje si však, aby měla možnost sama se rozhodnout, zda si toto oblečení zvolí či nikoli. Dodává, že nic nenamítá proti odhalování své tváře, například při bezpečnostních kontrolách.

Stěžovatelka mj. nesouhlasila s legitimitou tohoto zákazu, která by měla dle vlády spočívat v ochraně veřejné bezpečnosti. Dle jejího názoru se nejedná o opatření sloužící k řešení určitých bezpečnostních hrozeb, ale o obecný zákaz vztahující se téměř na všechna veřejná místa. Zároveň se podle ní tedy nejedná o opatření nezbytná v demokratické společnosti. Pro zajištění bezpečnosti by stačilo zavedení identifikačních kontrol na místech, kde hrozí zvýšené nebezpečí.

Vláda jako další z legitimních cílů zákona uvádí ochranu práv a svobod druhých. Této ochrany má být dosaženo zajištěním „respektu k hodnotám otevřené a demokratické společnosti“. Těmito hodnotami jsou rovnost pohlaví, lidská důstojnost a respekt k minimálním požadavkům života ve společnosti. Dle vlády lze mezi tyto minimální požadavky řadit právo člověka vidět tvář člověka, se kterým je v určité interakci, jelikož tvář člověka má důležitý význam při této interakci, vyjadřuje jedinečnost člověka. Dá se říci, že zakrytí obličeje narušuje sociální vazby a porušuje tzv. princip spolužití.

Otázku, zda lze ochranu bezpečnosti považovat za legitimní cíl omezení svobody vyznání, Soud zodpověděl kladně s odkazem na vyjádření národních zákonodárců. V části, kde se zabýval nezbytností celoplošného zákazu zahalování na veřejnosti z důvodu ochrany bezpečnosti, však konstatoval, že takovýto zákaz může být proporcionálním, pouze pokud existuje hrozba pro společnost, která zde v tomto případě není. Podle Soudu lze cíle ochrany bezpečnosti, jak ho zdůvodňuje vláda, dosáhnout i pouhým uložením povinnosti identifikovat se a odhalit obličej v takové situaci, kdy bylo rozhodnuto, že zde určité nebezpečí pro osoby nebo majetek hrozí.

Zatímco zajištění rovnosti pohlaví a ochranu lidské důstojnosti jako legitimní cíle Soud odmítl, připustil, že princip spolužití může být považován za legitimní cíl zákona.

Souhlasí, že tvář hraje důležitou roli při sociální interakci mezi lidmi a zahalování tváře může být vnímáno jako porušení práva jiných žít v prostředí, ve kterém k těmto interakcím dochází, jelikož tyto sociální interakce spolužití usnadňují. Při posuzování nezbytnosti zásahu přiznal Soud Francii široký rozsah prostoru pro uvážení jeho nezbytnosti. Podle Soudu neexistuje všeobecná shoda v této věci mezi ostatními státy. Patnácti hlasy proti porušení a dvěma hlasy hlasujícími pro porušení Úmluvy Soud uzavřel, že v daném případě nedošlo k žádnému porušení čl. 8 a 9 Úmluvy.

Velice mne překvapuje argumentace principem spolužití. Myšlenka, že se osoba, které její víra ukládá oblékat se určitým způsobem, má chovat v rozporu se svou vírou jen proto, aby ostatní mohli vidět její obličej, a tím být schopni interakce či komunikace s ní, pro mne postrádá ospravedlnění. Ostatně i soudkyně Nußberger a Jäderblom uvádí ve svém odlišném stanovisku, že myšlenka spolužití nemůže být překroucena tak, aby vedla k závěru, že komunikace mezi lidmi není možná, pokud není vidět celý obličej člověka. Myslím, že trefně komentuje rozhodnutí Soudu ve svém článku Stephanie Berry, kde mimo jiné uvádí, že: *„Uznání principu spolužití jako podkladu pro omezení práva na svobodu vyznání je důvodem k obavám. Princip, který není vyjádřen v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a svobod, zde dostává přednost před jednotlivými právy garantovanými Úmluvou (bod 2 odlišného stanoviska), což vyvolává nebezpečí, že většina bude moci nařizovat menšinám, aby se přizpůsobily v zájmu společnéhožití, místo hledání jiných způsobů zachování pluralismu, tolerance a snášenlivosti, které by více odpovídaly snaze začlenění do společnosti.“*⁴⁹

Na začátku této podkapitoly jsem zdůraznila, že se zde nejedná o „pouhé“ nošení muslimského šátku, ale o zahalování obličeje v souladu s vírou stěžovatelky, a proto „jsou ve hře“ i jiné důvody pro přistoupení k zákazu zahalování obličeje. Dle mého názoru by ale žádné z důvodů uvedených Soudem v tomto rozhodnutí neměly vést k zákazu nošení muslimských oděvů na veřejnosti.

⁴⁹ Přeloženo z anglického znění („However, the recognition of the concept of ‘living together’ as a justifiable ground for the restriction of the right to manifest religion is cause for concern. The concept, which does not find expression in the ECHR, has been prioritised above ‘concrete individual rights guaranteed by the Convention’ (para 2 dissenting opinion). This introduces the risk that the majority will be permitted to dictate that minorities assimilate in order to ‘live together’ instead of pursuing the more integrationist aims of ‘pluralism, tolerance and broadmindedness.’“)

BERRY, Stephanie. *SAS v France: Does Anything Remain of the Right to Manifest Religion?* [online], ejiltalk.org, 2. července 2014 [cit. 24. června 2018]. Dostupné na <<https://www.ejiltalk.org/sas-v-france-does-anything-remain-of-the-right-to-manifest-religion/>>.

2.2.4 Lachiri proti Belgii⁵⁰

18. září 2018 rozhodl senát Evropského soudu pro lidská práva, že byla porušena svoboda náboženského vyznání stěžovatelky, která se nemohla účastnit soudního líčení, protože si odmítla sundat hidžáb.

Stěžovatelka spolu s dalšími členy své rodiny byla stranou trestního řízení vyšetřujícího smrt bratra stěžovatelky. V roce 2007 se stěžovatelka měla účastnit jednání v této věci, ale vstup do soudní síně jí byl odepřen. Stěžovatelka je muslimka a do budovy soudu přišla v hidžábu. Přestože byla stěžovatelka upozorněna, že podle trestního zákoníku je povinna před vstupem do soudní síně hidžáb odložit, neučinila tak, a proto nebyla do soudní síně vpuštěna. Stěžovatelka se proti tomuto zásahu bránila nejdříve u odvolacího soudu, poté u kasačního soudu a následně podala stížnost k Soudu, kde namítala porušení svobody náboženského vyznání dle čl. 9 Úmluvy.

Odpověď na otázku, zda byl zásah zákonný, Soud zodpověděl kladně s odkazem na čl. 759 belgického trestního zákoníku. Tento článek stanovuje, že žádný účastník jednání nesmí mít v soudní síni zahalenou hlavu. Soud shledal, že daný článek sleduje i legitimní cíl zachování pořádku, jelikož toto ustanovení předchází neuctivému chování vůči soudu a zajišťuje bezproblémový průběh jednání.

Co se týká nezbytnosti takového zásahu v demokratické společnosti, Soud rozhodl, že nezbytnost tohoto zásahu dána nebyla a zásah do práva stěžovatelky není ospravedlnitelný. Dle Soudu stěžovatelka svým chováním nenarušovala průběh jednání a její jednání nelze vyložit ani jako neúctu k soudu. Proto Soud shledal porušení čl. 9 Úmluvy. Rozhodnutí senátu ale ještě není konečné. Strany mohou požádat o postoupení případu k Velkému senátu do 3 měsíců od vydání rozhodnutí senátu v souladu s čl. 43 Úmluvy.

I zde je třeba připomenout, že v tomto případě byl předmětem sporu „jen“ muslimský šátek. Lze si jen domýšlet, jak by Soud rozhodl, kdyby se jednalo o stěžovatelku oděnou do nikábu, případně burky. I přesto se jedná o přelomové rozhodnutí, neboť je to poprvé, kdy Soud rozhodl ve prospěch muslimek a jejich práva nosit šátek.⁵¹ Rozhodnutím Soud dává státům jasně najevo, že ne všechny zákazy a příkazy pro nošení muslimských šátků jsou samy o sobě přípustné. Státům musí být připomínáno, že takovéto zákazy musí v každém

⁵⁰ Rozhodnutí ESLP ve věci Lachiri proti Belgii, ze dne 18. září 2018, stížnost č. 3413/09.

⁵¹ COX, Simon. *Case Watch: A Victory in Europe for Muslim Women's Right to Wear a Headscarf* [online]. opensocietyfoundations.org, 21. září 2018 [cit. 20. listopadu 2018]. Dostupné na <https://www.opensocietyfoundations.org/voices/case-watch-victory-europe-muslim-women-s-right-wear-headscarf>.

jednotlivém případě mít rozumný podklad, který je Soudem přezkoumáván, a domnívám se, že toto rozhodnutí vysílá státům přesně takovou zprávu.

2.2.5 Závěr

Společným prvkem těchto rozhodnutí je dle mého názoru nedostatečné odůvodnění Soudu v otázce legitimního cíle omezení. Soud v uvedených případech nevysvětluje, jak konkrétně nošení šátku, nebo jiného muslimského oděvu, porušuje ochranu veřejného pořádku či jiný ze stanovených cílů. Toto odůvodnění přípustnosti zásahu do svobody vyznání by přitom mělo být důležitou součástí rozhodnutí a hrálo by důležitou roli při rozhodování dalších podobných případů do budoucna.

Všechna tato rozhodnutí se vyznačují také širokým rozsahem státu pro uvážení („wide margin of appreciation“). Tato doktrína ztěžuje předvídatelnost rozhodování Soudu v podobných otázkách nošení muslimských šátků. Například v uvedeném rozhodnutí S.A.S. proti Francii Soud podle mne správně konstatoval, že přijetí napadeného zákona není nezbytným způsobem zajištění bezpečnosti ve společnosti, ale zároveň rozhodl v neprospěch stěžovatelky mj. právě s ohledem na široký rozsah prostoru pro uvážení státu. Ani v tom, že Soud v daných případech vždy rozhodl pro omezení svobody vyznání, nelze spatřovat žádné osvětlení toho, jak se Soud k těmto otázkám staví. Proto je další kapitola zaměřena na doktrínu rozsahu pro uvážení a objasnění, zda je vhodné poskytovat takto široké uvážení státům v otázkách omezení svobody vyznání.

2.3 Rozhodnutí Soudního dvora EU

Soudní dvůr EU (dále jen ESD) jako vrcholný soudní orgán EU neposuzuje dodržování Úmluvy a na rozdíl od Soudu není jeho jediným úkolem ochrana základních lidských práv. ESD zajišťuje jednotný výklad práva EU a ve stanovených případech rozhoduje o žalobách podaných členskými státy, orgánem EU či PO nebo FO.⁵²

Ačkoli ESD neposuzuje dodržování Úmluvy, v průběhu let uznal Úmluvu jako inspirační zdroj svého rozhodování. Vždy však posuzuje, zda v konkrétním případě existují jeho vlastní rozsudky, které by mohly být použity při rozhodování v oblasti lidských práv.⁵³ I ESD tedy může rozhodovat o otázkách svobody vyznání. Ilustrativním případem je Achbita proti G4S.

⁵² Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii, Úř.věst. C 202, 7. června 2016, čl. 19 odst. 3.

⁵³ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské Unii*. 2. vydání. Praha: Linde, 2008, s. 100.

2.3.1 Achbita proti G4S⁵⁴

Zde byla stěžovatelkou S. Achbita, která pracovala jako recepční u belgické společnosti G4S. Několik let po nástupu do zaměstnání se stěžovatelka rozhodla nosit v pracovní době muslimský šátek z důvodu svého muslimského vyznání. Její zaměstnavatel však s takovým chováním nesouhlasil, jelikož bylo údajně v rozporu s dosavadní politikou společnosti, která vyústila v přijetí nařízení, které pracovníkům zakazovalo nosit na pracovišti viditelné symboly svého politického, filozofického nebo náboženského přesvědčení. Protože i po přijetí tohoto nařízení stěžovatelka dále nosila šátek do zaměstnání, byla ze zaměstnání propuštěna. Stěžovatelka se domáhala zrušení rozhodnutí o propuštění a případ se dostal až ke Kasačnímu soudnímu dvoru v Belgii.

Kasační soud se při projednávání případu rozhodl řízení přerušit a obrátit se na ESD s předběžnou otázkou ohledně výkladu směrnice Rady, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání.⁵⁵ Belgický soud se na Soudní dvůr obrátil s otázkou, zda čl. 2 odst. 2 písm. a směrnice musí být vykládán tak, že zákaz nosit muslimský šátek, který vyplývá z interního pravidla společnosti zakazujícího viditelné nošení všech politických, filozofických nebo náboženských symbolů na pracovišti, představuje přímou diskriminaci, která je směrnicí zakázána. V tomto případě ESD nerozhoduje, zda došlo k nějakému zásahu do práv stěžovatelky, ale pouze poskytuje pomoc při výkladu evropského práva národním soudům.

ESD dané pravidlo vyložil jako pravidlo, které není přímo diskriminační, jelikož se týká nošení viditelných symbolů politického, filozofického nebo náboženského přesvědčení, a vztahuje se proto bez rozdílu na jakýkoliv projev takového přesvědčení. Přestože Soudní dvůr vyloučil možnost přímé diskriminace, připomněl ale, že se nicméně může jednat o diskriminaci nepřímou, pokud se ukáže, že pravidlo obsahuje zdánlivě neutrální povinnost, která ale ve skutečnosti vede ke zvláštnímu znevýhodnění příslušníků určitého náboženského vyznání nebo víry. Posouzení, zda se jedná o nepřímou diskriminaci, náleží vnitrostátnímu soudu.

Jak už bylo řečeno, ESD zde nerozhodoval, zda v tomto konkrétním případě došlo či nedošlo k diskriminaci, odpovídal pouze na otázku výkladu evropského práva. Rozhodnutí ale může být mylně vnímáno jako schválení postupů zaměstnavatelů zakazujících nošení

⁵⁴ Rozsudek Soudního dvora ve věci Achbita proti G4S, ze dne 14. března 2017, stížnost č. C-157/15.

⁵⁵ Směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání. Úř.věst. L 303, 2. prosince 2000, str. 16–22.

náboženských symbolů na pracovišti.⁵⁶ Vždy bude ale v podobných případech záležet na posouzení okolností, zda bude tento postup zaměstnavatele shledán jako diskriminační.

⁵⁶ BARTOŇ, Daniel. *Zákaz nošení náboženských symbolů na pracovišti dle Soudního dvora EU*. [online]. jinepravo.blogspot.com, 17. března 2017 [cit. 25. června 2018]. Dostupné na <<http://jinepravo.blogspot.com/2017/03/zakaz-noseni-nabozenskych-symbolu-na.html>>.

3 Doktrína prostoru státu pro uvážení

O doktríně prostoru státu pro uvážení jsem se již zmiňovala v předchozí kapitole mé práce, kde v uvedených případech Soud přiznával státům široký rozsah pro uvážení. Užití této doktríny přitom není při rozhodování Soudu nic výjimečného. Postupně se také rozšiřuje okruh práv garantovaných Úmluvou, ve které je tato doktrína Soudem využívána.⁵⁷

Rozhodování Soudu v oblasti přípustnosti zahalování muslimských žen je značně ovlivňováno touto doktrínou. Proto v první části této kapitoly nejprve vysvětluji, co je to prostor pro uvážení státu a jak ovlivňuje rozhodování Soudu. Ve druhé části se zabývám kritikou této doktríny, neboť na její nedostatky poukazují nejen odborníci⁵⁸, ale kritika přichází např. i od samotného soudce Soudu.⁵⁹ V poslední, třetí části, se zabývám otázkou, proč zrovna v oblasti svobody vyznání bývá prostor pro uvážení státu široký, a snažím se najít odpověď na výzkumnou otázku této práce, totiž zda je důvodné, aby Soud tento široký prostor pro uvážení státu poskytoval.

3.1 Vznik doktríny a její aplikace

Úmluva přiznává práva v ní uvedená všem občanům států Rady Evropy bez rozdílu. Tato práva tedy musí být uznávána a chráněna napříč náboženstvími, tradicemi a hranicemi. Jedná se o projev univerzality lidských práv.⁶⁰ V souladu s tímto principem univerzality je cílem Úmluvy dosáhnout jejího co nejjednoduššího výkladu. Jelikož je ale díky rozdílnosti států obtížné vykládat Úmluvu a práva v ní zakotvená jednotně ve všech státech, byla v souladu s principem univerzality vytvořena doktrína prostoru státu pro uvážení.⁶¹

Je samozřejmé že státy, které podléhají Úmluvě se od sebe liší. Rozdíly nejsou jen hospodářské či geografické. Význam z hlediska ochrany lidských práv mají hlavně odlišnosti kultur jednotlivých států, jejich tradic, náboženství a podobně. Co jedním státem může být vnímáno jako běžné, je jiným státem vnímáno jako ostrý rozpor s jeho hodnotami.

Široký, případně úzký rozsah prostoru státu pro uvážení poskytuje státu určitou větší či menší míru volné úvahy v otázkách, ve kterých by jinak rozhodoval Soud. To znamená, že

⁵⁷ KRATOCHVÍL, Jan. The Inflation of the Margin of Appreciation by the European Court of Human Rights. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2011, roč. 29, č. 3, s. 325.

⁵⁸ například viz. GERARDS, Janneke. Margin of Appreciation and Incrementalism in the Case Law of the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*, 2018, roč. 18, č. 3, s. 495–515.

⁵⁹ Částečně nesouhlasné stanovisko soudce De Meyera. Rozhodnutí ESLP ve věci Z. proti Finsku ze dne 25. února 1997, stížnost č. 22009/93.

⁶⁰ GERARDS, Janneke. Margin of Appreciation and Incrementalism in the Case Law of the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*, 2018, roč. 18, č. 3, s. 495–515.

⁶¹ KOPA, Martin. *Doktrína prostoru pro uvážení (margin of appreciation) v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*. Praha: Leges, 2014, s. 18.

v určitých případech Soud nechává na státu, aby určitou otázku posoudil sám. Stát ale nesmí překročit danou hranici takového uvážení. Tento prostor pro uvážení je státům poskytován např. při posuzování nezbytnosti zásahu do práva garantovaného Úmluvou či jiném užívání limitačních klauzulí.⁶² Široký prostor pro uvážení je státům často poskytován, jestliže národní právo či politika odráží zažitě názory občanů státu na otázky morálky. Pokud má stát hledat rovnováhu mezi protichůdnými soukromými a veřejnými zájmy, je mu v tomto ohledu také poskytován široký prostor pro uvážení, stejně jako při kolizi práv, která jsou chráněna Úmluvou. Nutno dodat, že taxativní výčet článků, na které se toto uvážení může vztahovat, neexistuje, a proto nelze vyloučit jeho aplikaci ve všech oblastech Úmluvy.⁶³

Doktrína není novinkou posledních let. V roce 1978 Soud výslovně přiznal státu široký prostor pro uvážení. Stalo se tak rozhodnutím Soudu v případě Irsko proti Spojenému království. Dle Soudu je pro posouzení, zda je v dané situaci ohrožena veřejná státní existence dle čl. 15 Úmluvy, stát v lepším postavení oproti mezinárodnímu soudci pro rozhodnutí jak o existenci tohoto nebezpečí, tak i o povaze opatření přijatých k jeho odvrácení. Toto lepší postavení Soud v rozhodnutí odůvodňuje tím, že vnitrostátní orgány jsou v přímém a nepřetržitém styku s aktuálními problémy.⁶⁴

Podrobnější zdůvodnění, proč je namístě, aby Soud postupoval v souladu s touto doktrínou, Soud vysvětluje v rozhodnutí Handyside proti Spojenému království. Tento případ se týkal ochrany veřejné morálky. Právě ohledně posouzení, jaký je přesně význam a obsah slova „morálka“ a nezbytnosti přijetí opatření k jejímu zachování, Soud přiznal státu široký prostor pro uvážení. Soud zde vysvětluje, že v národních rádech jednotlivých členských států nelze najít jednotný evropský výklad tohoto pojmu. Zdůrazňuje, že každý stát pohlíží na morálku jinak a její výklad se liší v závislosti na místě a času, především v dnešní době rychlého vývoje názorů v této oblasti. Stejně jako v rozhodnutí Irsko proti Spojenému království, i zde Soud argumentuje ve prospěch doktríny přímým a nepřetržitým stykem státu s hybnými silami jejich země, a proto jsou národní orgány v lepší pozici pro rozhodnutí o daných otázkách.⁶⁵

⁶² KRATOCHVÍL, Jan. In KMEC, KOSAŘ, KRATOCHVÍL, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 90 (Prostor pro uvážení (margin of appreciation, marge d'appréciation)).

⁶³ MCGOLDRICK, Dominic. A Defence of the Margin of Appreciation and an Argument for its Application by the Human Rights Committee. *International & Comparative Law Quarterly*, 2016, roč. 65, č. 1, s. 23–25.

⁶⁴ Rozhodnutí ESLP ve věci Irsko proti Spojenému království, ze dne 18. ledna 1978, stížnost č. 5310/71, bod 207.

⁶⁵ Rozhodnutí ve věci Handyside proti Spojenému království ze dne 7. prosince 1976, stížnost č. 5493/72, bod 48.

Jak plyne z výše uvedeného, doktrína prostoru státu pro uvážení byla vytvořena Soudem a jeho judikaturou a její užívání tedy nemá žádný poklad v Úmluvě. 19. a 20. dubna 2012 se v Brightonu konala konference, na které byla přijata tzv. Brightonská deklarace.⁶⁶ Dle mého velmi důležitý bod 11 této deklarace uvádí: „*Judikatura Soudu stanovuje, že členským státům je přiznán prostor pro uvážení, jak aplikovat a implementovat Úmluvu v závislosti na okolnostech případu a dotčených právech a povinnostech. Je tomu tak proto, že systém Úmluvy je subsidiárním oproti ochraně lidských práv na národní úrovni a národní orgány jsou v lepším postavení než mezinárodní soud k zhodnocení místních potřeb a podmínek. Tento prostor pro uvážení jde ruku v ruce s dohledem podle Úmluvy. V tomto ohledu je úkolem Soudu přezkoumávat, zda jsou rozhodnutí národních orgánů v souladu s Úmluvou s přihlédnutím k prostoru pro uvážení státu.*“⁶⁷ V dalším bodu deklarace nabádá Soud, aby princip subsidiarity a doktrínu prostoru pro uvážení důsledně uplatňoval ve svých rozhodnutích a vyzývá Výbor ministrů k podniknutí potřebných kroků, aby byly princip subsidiarity a doktrína prostoru pro uvážení zaneseny do preambule Úmluvy.⁶⁸

V červnu 2013 Rada Evropy přijala Protokol č. 15 k Úmluvě, který mj. doplňuje preambuli Úmluvy o odkaz právě na princip subsidiarity a prostor pro uvážení státu. Dotčená část Protokolu č. 15 pozměňuje preambuli Úmluvy takto: „*Potvrzující, že Vysoké smluvní strany mají v souladu se zásadou subsidiarity primární odpovědnost zajišťovat práva a svobody zakotvené v Úmluvě a jejích protokolech, přičemž požívají prostor pro uvážení podléhající dozoru Evropského soudu pro lidská práva.*“⁶⁹

Protokol nabude platnosti, až všechny členské státy Rady Evropy Protokol přijmou a ratifikují. Ačkoliv byl k 13. listopadu 2018 Protokol ratifikován 45 členy Rady Evropy, 2 členské státy dosud Protokol č. 15 neratifikovaly, a proto Protokol č. 15 ještě nenabyl

⁶⁶ Dostupná na https://www.echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.pdf.

⁶⁷ Přeloženo z anglického znění („The jurisprudence of the Court makes clear that the States Parties enjoy a margin of appreciation in how they apply and implement the Convention, depending on the circumstances of the case and the Rights and freedoms engaged. This reflects that the Convention system is subsidiary to the safeguarding of human rights at national level and that national authorities are in principle better placed than an international court to evaluate local needs and conditions. The margin of appreciation goes hand in hand with supervision under the Convention system. In this respect, the role of the Court is to review whether decisions taken by national authorities are compatible with the Convention, having due regard to the State’s margin of appreciation.“)

⁶⁸ Brightonská deklarace ze dne 19.–20.4.2012, bod 12, písm. a, b.

⁶⁹ Protokol č. 15 k Evropské úmluvě o ochraně základních lidských práv a svobod, ze dne 24.6.2013. Dostupný na: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts&c>.

“Affirming that the High Contracting Parties, in accordance with the principle of subsidiarity, have the primary responsibility to secure the rights and freedoms defined in this Convention and the Protocols thereto, and that in doing so they enjoy a margin of appreciation, subject to the supervisory jurisdiction of the European Court of Human Rights established by this Convention,”

platnosti.⁷⁰ Až všechny státy Protokol ratifikují, bude doktrína prostoru pro uvážení zakotvena přímo v Úmluvě.

3.2 Problematické aspekty užívání doktríny

Za dobu existence doktríny prostoru státu pro uvážení se objevily různé argumenty hovořící v neprospěch jejího užívání. Jak jsem již psala v úvodu kapitoly, kritika doktríny prostoru pro uvážení přichází hlavně ze strany odborníků. Například J. Gerards kritizuje použití doktríny Soudem v situaci, ve které Soud přiznává státu prostor pro jeho volné uvážení, ale nevysvětlí, jaké jsou důvody pro to, aby stát mohl rozhodnout podle svého přesvědčení. Poukazuje také na rozhodnutí Soudu, ve kterých je státu přiznán prostor pro uvážení, ale v rozhodnutí již chybí vymezení rozsahu tohoto uvážení.⁷¹

Stejně jako J. Gerards, i J. Kratochvíl ve svém článku upozorňuje, že se stává běžnou praxí Soudu, že Soud přiznává státu prostor pro uvážení, ale nevymezí šíři tohoto prostoru. Pro představu J. Kratochvíl uvádí, že v první polovině roku 2009 byla doktrína použita ve 109 případech, z toho šíře prostoru pro uvážení byla vymezena ve 34 případech. V ostatních rozhodnutích Soud hovořil pouze o „prostoru pro uvážení“ či „určitém prostoru pro uvážení“. Další z častých kroků Soudu, o které se J. Kratochvíl zmiňuje ve svém článku, je dle mého názoru závažným pochybením v rozhodování Soudu. Jedná se o případy, ve kterých nejenom že Soud nevymezí šíři prostoru pro uvážení, ale o samotné doktríně se Soud zmíní až v závěru rozhodnutí, a to bez důkladnějšího zdůvodnění, proč se v daném případě uplatí doktrína. Je pravda, že takovéto rozhodnutí nemusí vždy ukazovat na závažné pochybení Soudu. Pokud Soud zmíní doktrínu takto v závěru, ale ve skutečnosti při svých úvahách k doktríně nepřihlédl a rozhodl čistě dle svého názoru, je zmínka o ní v závěru rozhodnutí přebytečná a nepotřebná. Pokud ale Soud rozhodne případ v závislosti na posouzení otázky státem v rámci jeho prostoru pro uvážení a Soud nezdůvodní důvody, proč byl státu přiznán tento prostor a neposkytne bližší odůvodnění jeho kroků, pak takové rozhodnutí nemůže být považováno za jasné a transparentní.⁷²

J. Kratochvíl ve svém článku uvádí další problematické aspekty užití doktríny v rozhodnutí Soudu. Společným jmenovatelem všech těchto problémů je podle něj praxe

⁷⁰ Aktuální informace o ratifikaci Protokolu č. 15 lze nalézt na internetových stránkách Rady Evropy, https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/213/signatures?p_auth=kEYqoouB.

⁷¹ GERARDS, Janneke. Margin of Appreciation and Incrementalism in the Case Law of the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*, 2018, roč. 18, č. 3, s. 495–515.

⁷² KRATOCHVÍL, Jan. The Inflation of the Margin of Appreciation by the European Court of Human Rights. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2011, roč. 29, č. 3, s. 336–343.

Soudu, Soud ve svých rozhodnutích odkazuje na doktrínu prostoru státu pro uvážení, ačkoliv okolnosti případu takový postup Soudu neodůvodňují.⁷³

Kritika doktríny přichází nejen ze strany akademiků. Soudce De Meyer ve svém separátním vótu v případě Z. proti Finsku, který se týkal lékařského tajemství uvádí, následující: *Myslím, že je nejvyšší čas, aby Soud ve svých úvahách opustil tento koncept. Již dlouho se otáčí s opuštěním této otřepané fráze a se zřeknutím se relativismu, který koncept naznačuje. Užití prostoru státu pro uvážení si lze představit v určitých oblastech. Například je zcela normální, když trestní soud určí trest v mezích stanovených judikaturou v závislosti na zhodnocení vážnosti případu. Pokud se ale jedná o lidská práva, není zde prostor pro uvážení státu, který by státu umožnil rozhodnout co je přípustné a co ne. V těchto případech, nepřekročitelná hranice musí být co nejvíc jasná a přesná. Je tedy na Soudu, ne na jednotlivých státech, aby rozhodli daný případ a názor Soudu se musí vztahovat na všechny v jurisdikci jednotlivých států. Prázdné fráze o prostoru státu pro uvážení, které už tak dlouho opakuje Soud ve svých rozhodnutích, jsou zbytečnými rozvlácnostmi, které jen nesrozumitelně vysvětlují, že státy mohou činit vše, co Soud nepovažuje za neslučitelné s lidskými právy. Takováto terminologie, nesprávná v principu a bezvýznamná v praxi, by měla být bezodkladně opuštěna.*⁷⁴

Podle mého názoru fakt, že ke kritice doktríny dochází i ze strany soudce Soudu je důležitým ukazatelem, že ani uvnitř samotného Soudu neexistuje konsensus ohledně jejího užívání. Kritika se navíc netýká ani tak otázek, zda musí existovat něco jako tato doktrína, zda jsou pro její existenci dané důvody apod., jako spíše její aplikace. Chybějící odůvodnění, neurčitý rozsah prostoru pro uvážení a užívání doktríny bezdůvodně jsou vlastně pochybením Soudu a jeho soudců. Tyto nedostatky by tedy mohl odstranit samotný Soud.

⁷³ KRATOCHVÍL, Jan. The Inflation of the Margin of Appreciation by the European Court of Human Rights. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2011, roč. 29, č. 3, s. 334.

⁷⁴ Částečně nesouhlasné stanovisko soudce De Meyera. Rozhodnutí ESLP ve věci Z. proti Finsku ze dne 25. února 1997, stížnost č. 22009/93. „I believe that it is high time for the Court to banish that concept from its reasoning. It has already delayed too long in abandoning this hackneyed phrase and recanting the relativism it implies. It is possible to envisage a margin of appreciation in certain domains. It is, for example, entirely natural for a criminal court to determine sentence - within the range of penalties laid down by the legislature - according to its assessment of the seriousness of the case. But where human rights are concerned, there is no room for a margin of appreciation which would enable the States to decide what is acceptable and what is not. On that subject the boundary not to be overstepped must be as clear and precise as possible. It is for the Court, not each State individually, to decide that issue, and the Court's views must apply to everyone within the jurisdiction of each State. The empty phrases concerning the State's margin of appreciation - repeated in the Court's judgments for too long already - are unnecessary circumlocutions, serving only to indicate abstrusely that the States may do anything the Court does not consider incompatible with human rights. Such terminology, as wrong in principle as it is pointless in practice, should be abandoned without delay.“

Jako příklad uvádím argumentaci Soudu v rozhodnutí Dahlab proti Švýcarsku, které jsem uváděla v minulé kapitole.⁷⁵ Soud v tomto případě konstatuje, že podle dosavadní judikatury má Švýcarsko „určitý“ prostor pro uvážení, zda je třeba zasáhnout do práva stěžovatelky a v jakém rozsahu. Vzápětí dodává, že tento prostor podléhá evropskému dohledu, který má dohlížet, zda kroky národních zákonodárců jsou mj. proporcionální sledovanému legitimnímu cíli omezení práva. Z pohledu kritiky uvedené výše Soud pouze určil, že zde určitý prostor je a dále se soustředí na argumentaci, že v daném případě stát postupoval proporcionálně. Vypadá to, jako by v tomto případě Soud vymezoval širší prostor pro uvážení státu negativně tím, že stanovuje dohled Soudu nad proporcionalitou zásahu státu. Ani tak ale Soud výslovně neříká, jak velký je prostor státu pro uvážení.

Všechny nedostatky rozhodnutí, včetně těch uvedených výše, snižují důvěru veřejnosti v rozhodovací proces Soudu. Jak je ale vidět, nedostatky vytýkané rozhodnutím Soudu spojenými s doktrínou prostoru pro uvážení souvisí pouze se samotným užíváním doktríny Soudem. Sjednocením postupu všech soudců v případech, ve kterých by se uvažovalo o přiznání prostoru pro uvážení státu, by tedy mohlo tyto nedostatky vyřešit.

3.3 Důvody širokého prostoru pro uvážení státu v oblasti svobody vyznání

V předchozích odstavcích jsem odpověděla na otázku, co je to doktrína prostoru státu pro uvážení a jak se projevuje. Vysvětlila jsem, že Soud rozlišuje úzký a široký rozsah prostoru pro uvážení, kterým je určována míra volnosti kterou stát disponuje při rozhodování jaké kroky má v daném případě podniknout. Pokud stát disponuje úzkým prostorem pro uvážení, podléhá rozhodnutí státu přísnému přezkumu ze strany Soudu, zda došlo k porušení Úmluvy. Pokud stát rozhoduje v rámci širokého prostoru pro uvážení, je tento přezkum Soudu volnější.

Pokud chci v závěru mé práce odpovědět na otázku, zda je důvodné ponechat státům široký prostor pro uvážení, musím se nejprve zabývat otázkou, z jakých důvodů Soud tuto volnost státům poskytuje. Vodítko, v jakých případech bude pravděpodobně státu poskytnut širší prostor pro uvážení a kdy stát naopak nebude moci využít vlastní diskrece, nám dává pouze judikatura Soudu. Z ní můžeme vyčíst, že Soud pravidelně přiznává státu široký prostor pro uvážení hned v několika oblastech. Děje se tak v případech veřejného ohrožení podle čl. 15 Úmluvy (i), ve věcech týkajících se národní bezpečnosti (ii), pokud má být chráněna morálka podle č. 8–11 Úmluvy (iii), při implementaci ekonomické a sociální politiky do

⁷⁵ Rozhodnutí ESLP ve věci Dahlab proti Švýcarsku, ze dne 15. února 2001, stížnost č. 42393/98.

legislativy státu (iv), pokud neexistuje konsensus mezi členy Rady Evropy (v) a v situaci, ve které stát musí poměřovat protichůdná práva garantovaná Úmluvou (vi).⁷⁶

Asi každý z těchto případů může za určitých okolností více či méně ovlivnit šíři prostoru pro uvážení ve věci svobody vyznání. Zdá se, že nejčastějším důvodem pro volnou úvahu státu v oblasti svobody vyznání je chybějící konsensus mezi členy Rady Evropy o této otázce. Soudím tak z rozhodnutí Soudu v otázkách svobody vyznání, která jsem uvedla ve druhé kapitole. Je ale pravda, že ne ve všech z nich Soud konstatuje přímo, že stát má větší prostor pro volnou úvahu právě z důvodu nedostatku shody napříč členskými státy.⁷⁷

Konkrétně se chybějící shodou mezi státy Evropy v oblasti svobody vyznání zabývá Soud v případě S.A.S. proti Francii. Soud konstatuje, že v otázkách nošení šátku zahalující obličej mají členské státy malý společný základ. Zároveň připomíná, že i postoje k zavedení zákazu zahalování jsou v členských státech rozdílné. V některých státech se vedou debaty o zavedení zákazu zahalování na jejich území, zatímco některé členské státy tento zákaz zavrhly. Nošení šátku zahalujících obličej navíc není problémem všech členských států, protože v některých státech je nošení takových oděvů neobvyklé. Podle Soudu může mít projev náboženského vyznání na veřejnosti různé následky v různých členských státech, a tedy i pravidla regulující tuto oblast by zákonitě byla v každém členském státě různá. Proto lze říci, že v Evropě neexistuje konsensus, zda by měl být zaveden zákaz nošení šátků zahalujících obličej na veřejnosti.⁷⁸

Také R. Barinka vnímá (ne)existenci evropského konsensu o určité právní otázce jako jeden z faktorů, který ovlivňuje míru posuzovací volnosti státu. Dle jeho vysvětlení: „*podstatou tohoto přístupu je to, že v případě divergence národních praktik se Soud necítí být povolán k tomu, aby vytvářel a smluvním stranám oktrojoval jednu jedinou, společnou modalitu výkladu Úmluvy. Tato jeho pozice je tedy pozicí vlastního sebeomezení. Naopak tam, kde právní úpravy většiny smluvních stran vykazují signifikantní podobnost, Soud zastává zdatelně asertivnější postoj: využívá společného evropského základu jako pomyslného štítu proti ostnům kritiky ze strany států v menšině za svůj aktivismus, neváhá státy s odlišnými, méně liberálními úpravami odsoudit za porušení Úmluvy*“⁷⁹. Toto vysvětlení, že by Soud

⁷⁶ Margin of Appreciation: An overview of the Strasbourg Court's margin of appreciation doctrine. [online]. opensocietyfoundations.org, duben 2012 [citace 19. listopadu 2018]. Dostupné na <<https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/echr-reform-margin-of-appreciation.pdf>>.

⁷⁷ např. Rozhodnutí ESLP ve věci Dogru proti Francii, ze dne 4. prosince 2008, stížnost č. 27058/05, bod 72, kde Soud nechává státu prostor pro uvážení s ohledem na „křehké vztahy státu a církve“.

⁷⁸ Rozhodnutí ESLP ve věci S.A.S. proti Francii, ze dne 1. července 2014, stížnost č. 43835/11, bod 130, 156

⁷⁹ BARINKA, Roman. *Evropská úmluva o lidských právech a doktrína margin of appreciation* [online]. is.muni.cz, 21. srpna 2006 [cit. 19. listopadu 2018], str. 161–162. Dostupné na:

neměl vnucovat všem státům stejnou cestu se zdá být rozumným. S ohledem na veškerou různorodost států, jejich kultur, tradic a náboženství se přiznání rozhodovací volnosti státu jeví jako ten správný postoj pro zachování této různorodosti. Podle mne ale problém nastává, když už je této rozhodovací volnosti tolik, že začíná kolidovat se samotnou ochranou práv garantovaných Úmluvou.

Kritických hlasů proti doktríně je mnoho. Právě o porušování mj. svobody vyznání širokým prostorem pro uvážení píše Aladağ Görentaş ve svém článku následující: „*Místo toho, aby Soud stanovil standardy aplikace práv garantovaných Úmluvou a dodatkovými protokoly, poskytuje státům široký prostor pro uvážení. Tím, že se Soud vyhýbá tomu, aby zasahoval ve věcech přímo souvisejících s veřejným zájmem států, údajně podporuje rozdílnost a snaží se sladit pojem lidských práv s pohledem „nezápadních“ členů Rady Evropy. Bohužel, tenká linie mezi vyhýbáním se zásahům do vnitřních záležitostí a přehlížením porušování lidských práv se každým dnem více a více rozmazává. Zhodnocení judikatury Soudu ukazuje že, Soud rozhoduje ve prospěch státu pomocí doktríny pro uvážení hlavně v případech svobody vyznání a svobody projevu. Kvůli tomu se tato práva stávají zranitelnými a jednotlivci, kteří hledají ochranu těchto práv, mohou být zneužíváni. Soud musí ihned opustit toto jasně politické užívání prostoru pro uvážení, nebo ho alespoň omezit stanovením pravidel jeho užívání.*“⁸⁰

Celá myšlenka Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod je založena na vytvoření minimálního standardu ochrany lidských práv. Úkolem Soudu poté je, aby tento minimální standard práv byl udržován a respektován ve všech státech Rady Evropy. Úmluva a Soud jsou tedy v roli jakéhosi „nadsnárodního ochránce lidských práv“, který funguje nezávisle na státech. Je tedy nutné, aby užívání doktríny a určitá rozhodovací volnost států nebránila Soudu v plnění tohoto úkolu.

https://is.muni.cz/th/faz5e/Evropska_umluva_o_lidskych_pravech_a_doktrina_margin_of_appreciation.pdf?so=nx.

⁸⁰ ALADAĞ GÖRENTAŞ, Itir. The Effects of Margin of Appreciation Doctrine on the European Court of Human Rights: Upholding Public Morality over Fundamental Rights. *Journal of Academic Inquiries*, 2016, roč. 11, č. 2, s. 213.

„Instead of setting standards in application of the Rights guaranteed under the Convention and Additional Protocols, the ECtHR prefers to grant Contracting States a high margin of appreciation. By avoiding to intervene in matters directly related to public policy/ public interest of the States, the Court (so-called) support the diversity and reconcile the concept of human rights with “non- Western” members of the Council. Unfortunately, the thin red line between avoiding to intervene internal affairs and overlooking human rights violations becomes more blurred day by day. Evaluating the case-law, the Court rules in favor of the States by using the margin of appreciation, especially in cases about freedom of religion and freedom of expression. Accordingly, these rights become vulnerable, and individuals in need of protection from these points are forced towards possible exploitations. The Court must immediately leave the obviously political use of the margin of appreciation doctrine, or at least restrict it within a set of rules.”

Je nepochybné, že důvody pro určitou volnost státu při rozhodování otázek zahalování tu jsou. Jedním z hlavních důvodů, proč je státům přiznáván v těchto otázkách široký prostor pro uvážení, je neexistence konsensu mezi členskými státy. Je nanejvýš rozumné, aby Soud nevnucoval všem státům jednotná pravidla vzhledem ke kulturním, náboženským a jiným rozdílnostem. I odůvodnění Soudu, že národní zákonodárce je v lepším postavení zhodnotit situaci ve svém státě a přijmout vhodná opatření, je proto opodstatněné.

Přesto je ale nutné zajistit, aby taková rozhodovací volnost nezpochybňovala cíle Úmluvy. Jaká by taková „střední cesta“ měla být? Měl by například Soud v rámci vytváření minimálního standardu lidských práv určitý evropský konsensus vytvořit? Například vyslovit přípustnost nošení hidžábu na univerzitách, v soudních budovách a podobně s tím, že rozhodování dalších problematických otázek (např. nošení nikábu a burek na veřejnosti) by se již posuzovalo případ od případu s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu?

Takové „vytváření“ by dozajista bylo velmi kontroverzním krokem, neboť jde přímo proti základním myšlenkám diverzity států. Státy by se musely podrobit názoru Soudu v tak citlivé otázce, kterou je svoboda náboženského vyznání, jinak by byly shledány odpovědnými za porušení Úmluvy. Pro mne jako občana země, kde se pouze zhruba 23 % občanů považuje za věřící, není tak těžké si takový vývoj představit.⁸¹ Na druhou stranu další členské státy ne daleko od ČR by mohly takový krok vnímat jako významný zásah do své suverenity. Těmito státy může být například Polsko, kde se 94 % obyvatel hlásí ke katolické církvi⁸² nebo Itálie se 71 % obyvateli hlásícími se ke křesťanství.⁸³ Právě pro jeho kontroverznost si myslím, že takový krok nemá moc šancí na úspěch. Proto se přikláním k dalšímu řešení.

Jak jsem již psala výše, doktríně, resp. jejímu užívání Soudem, je vytýkána především její nepředvídatelnost a nedostatečné odůvodnění, proč v konkrétním případě je na místě ponechat státu rozhodovací volnost.

Nejsou stanovena žádná pravidla, kdy Soud doktrínu použije a kdy naopak bude případ z jeho strany podroben přísnému přezkumu. To má vliv i na rozhodování o otázkách svobody vyznání a zahalování. Do dnešní doby se například předvídatelnost rozhodnutí Soudu v otázkách zahalování mohla projevit maximálně tak, že se očekával výsledek

⁸¹ SMITH, Oliver. *Mapped: The world's most (and least) religious countries*. [online]. telegraph.co.uk, 14. ledna 2018 [cit. 22. listopadu 2018]. Dostupné na <https://www.telegraph.co.uk/travel/maps-and-graphics/most-religious-countries-in-the-world/>.

⁸² SAWE, Benjamin Elisha. *Major Religions In Poland*. [online]. worldatlas.com, 18. července 2018 [cit. 22. listopadu 2018]. Dostupné na <https://www.worldatlas.com/articles/predominant-religious-beliefs-in-poland.html>.

⁸³ SAWE, Benjamin Elisha. *The Religious Demographics Of Italy*. [online]. worldatlas.com, 25. dubna 2017 [cit. 22. listopadu 2018]. Dostupné na <https://www.worldatlas.com/articles/the-religious-demographics-of-italy.html>.

v neprospěch stěžovatelky.⁸⁴ I proto to může vypadat, jako kdyby Soud takovéto otázky rozhodovat nechtěl a „schoval se“ za široký prostor pro uvážení, který přiznal státu. Myslím, že tou „střední cestou“ by mohlo být vytvoření určitých pravidel pro Soud, jak a kdy doktrínu používat. Soud by mohl vytvořit pravidla, která by stanovila podmínky, za kterých Soud může přiznat státu prostor pro uvážení a pravidla, která by určila, zda v daném případě má tento prostor být široký, nebo úzký. Soud by pak v odůvodnění každého rozhodnutí zhodnotil, jaké podmínky naplněny byly a jaké nikoliv, a jaký závěr ohledně užití doktríny z toho plyne, tedy zda má stát prostor pro volnou úvahu či nikoli, a v jakém rozsahu tímto volným uvážením disponuje. Takové zhodnocení by se ničím nelišilo od postupu Soudu např. při užití tzv. pětistupňového testu, který používá nyní.

Stanovení těchto pravidel by sice, například od vytvoření určitého konsensu, neurčilo, že alespoň některé projevy náboženství jsou přípustné (například již zmíněné hidžáby u soudu, na univerzitách apod.), ale přineslo by určitou jednotu a stálost do rozhodování Soudu. Vytvořením takovýchto pravidel postupu Soudu by byly i utišeny hlasy kritizující Soud za to, že se vyhýbá rozhodování otázek zahalování, protože by Soud transparentně postupoval podle předem daných pravidel.

Na závěr chci zdůraznit, že v této podkapitole jsem se nesnažila najít takovou cestu která by vedla k obecné přípustnosti zahalování muslimek. Cílem bylo najít takovou cestu, aby Soud rozhodoval předvídatelně, se zvážením argumentů obou stran a tak, aby jeho rozhodnutí a užití doktríny bylo náležitě vysvětleno v odůvodnění tak, aby jeho rozhodování vzbuzovalo důvěru v užívání doktríny.

⁸⁴ I když nedávné rozhodnutí Soudu ve věci Lachiri proti Belgii, ze dne 18. září 2018, stížnost č. 3413/09 ukazuje, že i toto už možná přestává platit.

Závěr

Ve své diplomové práci s názvem „Svoboda vyznání se zaměřením na problematiku zahalování“ jsem se zaměřila na doktrínu pro uvážení a její aplikaci Soudem na případy, ve kterých Soud rozhodoval o přípustnosti zahalování muslimských žen na veřejnosti. V práci jsem využívala především daná rozhodnutí Soudu, jelikož pouze z jeho rozhodnutí lze vyčíst důvody užívání doktríny.

První kapitola je spíše popisného charakteru. Vysvětlila jsem v ní, jaká práva jsou zaručena pod pojmem svoboda vyznání a z jakých národních i mezinárodních dokumentů tato svoboda plyne. Dále jsem se v kapitole na pozadí judikatury Soudu zabývala tím, jaké jednání, kterým člověk projevuje své náboženství, příp. přesvědčení je považováno za projev svobody náboženského vyznání a požívá tak ochrany dle čl. 9 Úmluvy. V druhé kapitole jsem nejdříve teoreticky vymezila možnosti omezení práv a svobod garantovaných Úmluvou podle tzv. pětistupňového testu a poté na podkladu rozhodnutí Soudu ve věcech zahalování rozebírám, jak Soud dodržuje jednotlivé kroky a v jaké fázi rozhodování přistupuje k použití doktríny prostoru pro uvážení. Poslední, třetí kapitola se pak věnuje čistě doktríně prostoru pro uvážení. Nejprve jsem vysvětlila, co to je doktrína prostoru pro uvážení a v další části kapitoly jsem rozebrala její užívání Soudem.

Hlavním cílem mé diplomové práce bylo najít odpověď na otázku, zda je důvodné, aby Soud poskytoval státům široký rozsah prostoru pro uvážení (margin of appreciation) při rozhodování o otázkách zahalování. Na začátku psaní mé práce jsem předpokládala, že po nastudování si relevantní judikatury a odborných publikací budu schopná dát na tuto otázku jednoznačnou odpověď. Místo toho jsem došla k závěru, že na tuto otázku nemohu odpovědět bezpodmínečným ano či ne.

V této diplomové práci jsem rozebrala rozhodnutí Soudu, která se týkala přípustnosti zahalování na veřejnosti. Chtěla jsem tak ukázat, jak je doktrína prostoru pro uvážení aplikována Soudem a jak ovlivňuje jeho rozhodování. Ukázalo se, že doktrína je Soudem v těchto otázkách užívána velice často a také ovlivňuje rozhodování Soudu. Soud při posuzování přípustnosti zásahu do práv stěžovatelek postupuje v souladu s tzv. pětistupňovým testem. Doktrínu ale často užívá, pokud má hodnotit, zda byl zásah „nezbytný v demokratické společnosti“. Právě v tomto pátém, posledním kroku Soud přiznává státu prostor pro volnou úvahu, zda bylo státem přijaté opatření nezbytné.

Dle mého názoru, Soud v těchto případech nedostatečně vysvětluje důvody, proč k doktríně přistupuje. Kvůli takovýmto nedostatkům se pak celá doktrína může jevit jako

pouhá výmluva, za kterou se Soud schovává, aby nemusel rozhodovat takto delikátní a kontroverzní případy. V mé diplomové práci jsem došla k závěru, že poskytnutí určitého prostoru pro uvážení má své opodstatnění. Abych tedy přímo odpověděla na výzkumnou otázku své práce, je důvodné státům v určitých případech ponechat široký prostor pro uvážení v otázkách svobody zahalování. Určitě ale nemohu říci, že je to důvodné ve všech případech, které Soud rozhoduje. Důvody pro široký prostor pro uvážení států jsou, ale Soud by svůj přístup k jejímu užívání měl změnit. Stanovení určitých pravidel, která by nutila Soud se v každém konkrétním případě vypořádat s šíří tohoto prostoru a důvody proč ho státu udělit nebo naopak věc posoudit samostatně, by ale výrazně přispělo k větší důvěře v rozhodování Soudu o otázkách zahalování.

Seznam použitých zdrojů

Monografie a komentáře

- BARTOŇ, M. a kolektiv. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, 608 s.
- BOBEK Michal a kol. *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 1660 s.
- ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě*. Praha: Univerzita Karlova, 2009, 161 s.
- KOPA, Martin. *Doktrína prostoru pro uvážení (margin of appreciation) v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*. Praha: Leges, 2014, 208 s.
- ŠÍŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské Unii*. 2. vydání. Praha: Linde, 2008, 225 s.
- SPRATEK, Daniel. *Evropská ochrana náboženské svobody*. Brno: L. Marek, 2008, 228 s.
- WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základních práv a svobod*. Komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012, 931 s.

Odborné články

- ALADAĞ GÖRENTAŞ, Itir. The Effects of Margin of Appreciation Doctrine on the European Court of Human Rights: Upholding Public Morality over Fundamental Rights. *Journal of Academic Inquiries*, 2016, roč. 11, č. 2, s. 213.
- GERARDS, Janneke. Margin of Appreciation and Incrementalism in the Case Law of the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*, 2018, roč. 18, č. 3, s. 495-515.
- KRATOCHVÍL, Jan. The Inflation of the Margin of Appreciation by the European Court of Human Rights. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2011, roč. 29, č. 3, s. 324-357.
- MCGOLDRICK, Dominic. A Defence of the Margin of Appreciation and an Argument for its Application by the Human Rights Committee. *International & Comparative Law Quarterly*, 2016, roč. 65, č. 1, s. 23-25.

- SMITH, Rhona. *International Human Rights Law*. 8. vydání. Oxford University Press, 2017, s. 40
- ŠIMÁK, Martin. Lidská práva – od historie do současnosti. *Kontakt*, 2005, roč. 7, č. 1-2, s. 118

Právní předpisy

- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, publikovaná ve Sbírce zákonů jako sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících, ve znění pozdějších předpisů
- Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- Směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání. Úř.věst. L 303, 2. prosince 2000
- Listina základních práv Evropské unie, vyhlášena v Úředním věstníku Evropské unie pod č. 2007/C 303/01 dne 14. prosince 2007.
- Protokol č. 15 k Evropské úmluvě o ochraně základních lidských práv a svobod, ze dne 24.6.2013
- Smlouva o Evropské unii vyhlášena v Úředním věstníku Evropské unie pod č. 202/C dne 7. června 2016

Judikatura

- Rozhodnutí ESLP ve věci Handyside proti Spojenému království ze dne 7. prosince 1976, stížnost č. 5493
- Rozhodnutí ESLP ve věci Irsko proti Spojenému království, ze dne 18. ledna 1978, stížnost č. 5310/71
- Nález Ústavního soudu ze dne 2. června 1999, sp. zn. Pl. ÚS 18/98
- Rozhodnutí ESLP ve věci Cha'are Shalom Ve Tsedek proti Francii, ze dne 20. června 2000, stížnost č. 27417/95
- Rozhodnutí ESLP ve věci Dahlab proti Švýcarsku, ze dne 15. února 2001, stížnost č. 42393/98
- Nález Ústavního soudu ze dne 27. listopadu 2002, sp. zn. Pl. ÚS 6/02.
- Nález Ústavního soudu ze dne 15. listopadu 2006 sp. zn. I. ÚS 310/05.

- Rozhodnutí ESLP ve věci Dogru proti Francii, ze dne 4. prosince 2008, stížnost č. 27058/05
- Rozhodnutí ESLP ve věci Sinan Işik proti Turecku ze dne 2. února 2010, stížnost č. 21924/05.
- Nález Ústavního soudu ze dne 1. července 2010, sp. zn. Pl.ÚS 9/07
- Rozhodnutí ESLP ve věci S.A.S. proti Francii, ze dne 1. července 2014, stížnost č. 43835/11
- Rozsudek Soudního dvora ve věci Achbita proti G4S, ze dne 14. března 2017
- Rozhodnutí ESLP ve věci Lachiri proti Belgii, ze dne 18. září 2018, stížnost č. 3413/09

Internetové zdroje

- BARINKA, Roman. *Evropská úmluva o lidských právech a doktrína margin of appreciation* [online]. is.muni.cz, 21. srpna 2006 [cit. 19. listopadu 2018]. Dostupné na https://is.muni.cz/th/faz5e/Evropska_umluva_o_lidskych_pravech_a_doktrina_margin_of_appreciation.pdf?so=nx.
- BARTOŇ, Daniel. *Zákaz nošení náboženských symbolů na pracovišti dle Soudního dvora EU*. [online]. jinepravo.blogspot.com, 17. března 2017 [cit. 25. června 2018]. Dostupné na <http://jinepravo.blogspot.com/2017/03/zakaz-noseni-nabozenskych-symbolu-na.html>.
- BERRY, Stephanie. *SAS v France: Does Anything Remain of the Right to Manifest Religion?* [online], ejiltalk.org, 2. července 2014 [cit. 24. června 2018]. Dostupné na <https://www.ejiltalk.org/sas-v-france-does-anything-remain-of-the-right-to-manifest-religion/>.
- COX, Simon. *Case Watch: A Victory in Europe for Muslim Women's Right to Wear a Headscarf* [online]. opensocietyfoundations.org, 21. září 2018 [cit. 20. listopadu 2018]. Dostupné na <https://www.opensocietyfoundations.org/voices/case-watch-victory-europe-muslim-women-s-right-wear-headscarf>.
- Grafický přehled ČTK [online]. ceskenoviny.cz, 14. března 2017 [cit. 24. června 2018]. Dostupné na http://www.ceskenoviny.cz/index_img.php?id=402718.
- HARRIS, Chris. *Where in Europe is the Islamic full-face veil banned?* [online]. uronews.com, 8. srpna [cit. 27. listopadu 2018]. Dostupné na

- [https://www.euronews.com/2018/08/08/where-in-europe-is-the-islamic-full-face-veil-banned->](https://www.euronews.com/2018/08/08/where-in-europe-is-the-islamic-full-face-veil-banned-).
- Margin of Appreciation: An overview of the Strasbourg Court's margin of appreciation doctrine. [online]. opensocietyfoundations.org, duben 2012 [citace 19. listopadu 2018]. Dostupné na <https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/echr-reform-margin-of-appreciation.pdf>>.
 - SANGHANI, Radhika. *Burka bans: The countries where Muslim women can't wear veils* [online]. telegraph.co.uk, 17. srpna 2017 [cit. 24. června 2018]. Dostupné na <https://www.telegraph.co.uk/women/life/burka-bans-the-countries-where-muslim-women-cant-wear-veils>>.
 - SAWE, Benjamin Elisha. *Major Religions In Poland*. [online]. worldatlas.com, 18. července 2018 [cit. 22. listopadu 2018]. Dostupné na <https://www.worldatlas.com/articles/predominant-religious-beliefs-in-poland.html>>.
 - SAWE, Benjamin Elisha. *The Religious Demographics Of Italy*. [online]. worldatlas.com, 25. dubna 2017 [cit. 22. listopadu 2018]. Dostupné na <https://www.worldatlas.com/articles/the-religious-demographics-of-italy.html>>.
 - SMITH, Oliver. *Mapped: The world's most (and least) religious countries*. [online]. telegraph.co.uk, 14. ledna 2018 [cit. 22. listopadu 2018]. Dostupné na <https://www.telegraph.co.uk/travel/maps-and-graphics/most-religious-countries-in-the-world/>>.
 - Zprávy: plnění mezinárodních úmluv. *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech* [online]. vlada.cz, 2. září 2011 [citace 31. ledna 2018]. Dostupné na <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskyh-a-politickyh-pravech-19851/>>.

Ostatní zdroje

- Částečně nesouhlasné stanovisko soudce De Meyera. Rozhodnutí ESLP ve věci Z. proti Finsku ze dne 25. února 1997, stížnost č. 22009/93
- KRAUSE, Catarina, SCHEININ, Martin. *International Protection of Human Rights: A Textbook*. Åbo Akademi University Institute for Human Rights, 2009, s. 63
- Všeobecná deklarace lidských práv ze dne 10. prosince 1948

- Zpráva Evropské komise pro lidská práva ve věci Arrowsmith proti Spojenému království ze dne 12. října 1978, stížnost č. 7050/75.

Shrnutí

Tato diplomová práce se zabývá svobodou vyznání se zaměřením na zahalování muslimských žen. Text práce je rozdělen do tří kapitol. První kapitola vymezuje svobodu vyznání a její právní zakotvení nejen ve vnitrostátních předpisech, ale i evropských a mezinárodních právních dokumentech. Druhá kapitola se zabývá omezeností svobody vyznání. První polovina této kapitoly se zaměřuje na obecné omezení svobody vyznání podle tzv. pětistupňového testu a ve druhé polovině kapitoly se práce zaměřuje na omezení svobody vyznání v jednotlivých případech rozhodovaných Evropským soudem pro lidská práva. Ve třetí, poslední kapitole práce rozebírá pojem doktríny pro uvážení státu jako důležité doktríny která podstatným způsobem ovlivňuje rozhodování Soudu v otázkách svobody vyznání.

Abstract

This theses is focused on freedom of religion with regard on muslim covering. Thesis is divided into three chapters. First chapter defines freedom of religion and its legal basis not only in national law but also in european and international legal documents. Second chapter is focused on limitations of freedom of religion. First part of the second chapter deals with general limitations accordingly with so-called five-steps-test and the second part of the chapter shows concrete limitations of freedom of religion on cases decided by European Court of Human Rights. Third and the last chapter is focused on the doctrine of margin of appreciation. This doctrine plays an important role in decision making process made by European Court of Human Rights in freedom of religion cases.

Klíčová slova

Svoboda vyznání

Zahalování

Doktrína prostoru pro uvážení

Omezení svobody vyznání

Evropský soud pro lidská práva

Muslimské šátky

Key words

Freedom of religion

Muslim covering

Margin of appreciation

Limitations of freedom of religion

European Court of Human Rights

Muslim headscarf